

PAPER DETAILS

TITLE: BASKENT DEĞİŞİKLİKLERİ VE NEDENLERİ: DÜNYA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN
DERİNLEMESİNE BİR İNCELEME

AUTHORS: Mücahit Navruz

PAGES: 607-638

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4127619>

BAŞKENT DEĞİŞİKLİKLERİ VE NEDENLERİ: DÜNYA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN DERİNLEMESİNE BİR İNCELEME

Mücahit NAVRUZ¹

Öz

Başkentler, bir ülkenin siyasi ve idari merkezleri olarak kritik bir rol oynar ve bu statüleri aracılığıyla ülke üzerinde derin bir etki yaratırlar. Bu makale, başkentlerin genel tanımını, özelliklerini ve tarihsel çeşitliliğini inceleyerek dünya çapında örnekler sunmakta ve başkentlerin kurulma ve taşınma süreçlerini, bu değişimlerin arkasındaki motivasyonları ve ulusal kimlik üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Makale, başkent değişikliklerinin nedenlerini yedi ana başlık altında kategorize etmektedir: 1) Güçlü Siyasi İrade Yansıması, 2) Ulusal Birlik ve Kimlik Oluşumu, 3) Modernleşme Aracı Olarak Başkent Taşınması, 4) Bölgesel Gelişme, 5) Nüfus Yoğunluğu ve Kentsel Sorunlar, 6) Güvenlik ve Sosyal Kontrol ve 7) Risk Yönetimi. Modernleşme, sanayileşme ve küreselleşmenin başkentler üzerindeki etkilerinin de ele alındığı bu çalışma, her kategori için çeşitli ülkelerden vaka çalışmalarını içermekte ve başkent değişikliklerinin karmaşık dinamiklerini kapsamlı bir şekilde tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Başkent Değişikliği
Modernist Kentleşme
Risk Yönetimi
Ulusal Kimlik İnşası

Makale Hakkında

İnceleme Makalesi

Gönderim Tarihi : 07.08.2024
Kabul Tarihi : 24.09.2024
E-Yayın Tarihi : 15.10.2024
DOI : 10.58702/teyd.1529348

¹Dr. Öğr. Üyesi., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-posta: mucahitnavruz66@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0548-8626.

CAPITAL RELOCATIONS AND CAUSES: A COMPREHENSIVE EXAMINATION THROUGH GLOBAL EXAMPLES

Abstract

Capital cities play a critical role as the political and administrative centers of a country, and their status creates a profound impact on the nation. This article examines the general definition, characteristics, and historical diversity of capitals, presenting examples from around the world. It investigates the processes of establishing and relocating capitals, the motivations behind these changes, and their effects on national identity. The article categorizes the reasons for capital changes under seven main headings: 1) Reflection of Strong Political Will, 2) Formation of National Unity and Identity, 3) Relocation of Capital cities as a Tool for Modernization, 4) Regional Development, 5) Population Density and Urban Issues, 6) Security and Social Control, and 7) Risk Management. Additionally, the effects of modernization, industrialization, and globalization on capitals are addressed. This study includes case studies from various countries for each category and aims to comprehensively analyze the complex dynamics of capital changes.

Keywords

Capital Relocation
Modernist Urbanization
Risk Management
Nation Building

Article Info

Review Article

Received : 07.08.2024
Accepted : 24.09.2024
Online Published : 15.10.2024
DOI : 10.58702/teyd.1529348

Kaynakça Gösterimi: Navruz, M. (2024). Başkent değişiklikleri ve nedenleri: dünya örnekleri üzerinden derinlemesine bir inceleme. *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 5 (3), 607-638.

Citation Information: Navruz, M. (2024). Capital relocations and causes: a comprehensive examination through global examples. *Journal of Society, Economics and Management*, 5 (3), 607-638.

GİRİŞ

Başkentler, bir ülkenin siyasi ve idari merkezi olarak önemli bir rol oynar. Bu şehirler, hükümetin ve devlet organlarının yer aldığı merkezler olarak, bulundukları ülkelerde özel bir statüye sahiptir. Başkentlerin işlevi, sadece fiziksel bir mekân olmanın ötesinde, siyasi ve idari fonksiyonları aracılığıyla derin bir etki yaratır. Son yıllarda yapılan araştırmalar, başkentlerin ulusal kimlik oluşumundaki kritik rollerini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra, başkentler diğer şehirlerden farklı olarak birçok çeşitli işlevi de üstlenirler.

Bu makalenin ilk bölümünde, başkentlerin genel tanımı ve özellikleri detaylandırılacaktır. Başkentler, genellikle devletin idari işlevlerinin merkezî bir noktada toplandığı yerlerdir. Bunun yanı sıra, başkentlerin coğrafi, tarihi ve kültürel özellikleri de bu kavramı şekillendiren önemli faktörlerdir. Başkentlerin türleri, tarih boyunca farklı devletlerin ihtiyaçlarına ve stratejik kararlarına göre çeşitlenmiştir. Bu bölümde, başkentlerin bu çeşitliliği ve her bir türün sahip olduğu karakteristikler üzerine derinlemesine bir analiz yapılacaktır.

Makalenin ikinci bölümünde ise, başkentlerin oluşturulma ve değiştirilme süreçleri ele alınacaktır. Bir başkent kurulumu veya mevcut bir başkent değiştirilmesi, genellikle büyük stratejik kararlar ve kapsamlı planlamalar gerektirir. Bu süreçlerin arkasındaki motivasyonlar, devletlerin ekonomik, askeri ve politik hedeflerine bağlı olarak değişebilir. Ayrıca, dünya genelinden çeşitli örneklerle, bu süreçlerin nasıl gerçekleştirildiği ve hangi faktörlerin rol oynadığı incelenecektir. Bu bölüm, başkent değişikliklerinin devletlerin ulusal stratejileri ve iç dinamikleri üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik önemli bir perspektif sunacaktır.

1. Başkent Kavramı, Özellikleri ve Türleri

Bu bölümde, ilk olarak başkent kavramı incelenmiş, ardından başkentlerin özellikleri ile türleri sınıflandırılmıştır. Bu giriş niteliğindeki literatür taramasına dayanarak, bir sonraki bölümde ele alınacak olan başkent taşıma süreci daha açık ve anlaşılır bir biçimde analiz edilebilecektir. Bu bağlamda, başkent kavramının tarihsel, sosyo-politik ve ekonomik boyutları derinlemesine ele alınarak, farklı başkent türlerinin ve özelliklerinin kapsamlı bir tasnifi yapılmıştır.

1.1. Başkent Kavramı

Başkentleri ele alacak bir çalışmanın temel olarak odaklanması gereken ilk ve en önemli problem, 'başkent' kavramının ne anlama geldiğinin netleştirilmesidir.² Kavramsal kargaşayı önlemek ve terminolojik tutarlılığı sağlamak adına, başkent olarak nitelendirilen kentin tam olarak neyi ifade ettiği açıkça belirlenmelidir. Günümüzde, sayıları iki yüze yaklaşan ulus devletler arasında başkent kavramının niteliği hakkında karmaşa yaratabilecek çeşitli uygulamalar mevcuttur (Corey, 2004, s. 45). Bu istisnai durumların dışında kalan diğer

² Başkent kelimesi Türkçe'de ilk olarak cumhuriyet ilanından sonra öz Türkçeye dönüş çabaları dahilinde kullanılmıştır. Daha önceki dönemlerde başkent yerine payitaht kelimesi kullanılmaktaydı. Bu kelime Farsça kökenlidir ve 'taht' (taht, hükümdarlık koltuğu) kelimesi ile ilişkilidir. Cumhuriyetin ilanından sonra, Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarıyla birlikte, Türkçeleştirme hareketi kapsamında 'başkent' kelimesi yaygınlaşmıştır. İngilizcede başkent için kullanılan 'capital' kelimesi ise Latince kökenli 'caput' (baş) kelimesinden gelir. Bu kelime, Roma İmparatorluğu'nun merkezini ifade eden 'caput mundi' (dünyanın başı) ifadesiyle de bağlantılıdır. İki dili kıyasladığımızda, başkent kavramının aynı etimolojik saiklerle ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

başkent örnekleri arasında da önemli nitelik farklılıkları gözlenmektedir. Örneğin, kentsel nüfusu otuz milyona yaklaşan Japonya'nın başkenti Tokyo, ekonomik, kültürel ve siyasi açıdan dünya çapında bir mega kenttir, oysa çok az nüfusa sahip ada devletlerinin başkentleri, genellikle daha küçük ölçekli ve yerel öneme sahip olabilir.³ Bu bağlamda, başkentler arasında kıyaslama yapmadan veya başkent kavramı üzerine genelleme yapmadan önce, her bir başkentten kendine özgü tarihsel, kültürel, ekonomik ve politik dinamiklerinin dikkatlice analiz edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, başkentlerin uluslararası ilişkilerde oynadığı rollerin ve bu kentlerin ulusal kimlik üzerindeki etkilerinin de incelenmesi, kapsamlı bir değerlendirme için önem arz etmektedir. Bu tür bir yaklaşım, başkent kavramının daha derinlemesine anlaşılmasına ve farklı başkent modellerinin karşılaştırılmasına olanak tanıyacaktır.

Bu kavramsal sorunu göz önünde bulundurarak, başkentleri genel kabul gören bir tabirle, kavramsal bazda siyasi otoritenin merkezi olarak hükümetin ve organlarının konuşlandığı kentler şeklinde ifade etmek mümkündür (Hall, 1993, s. 69; Rawat, 2005, s. 1).⁴ Bu anlamda, başkentler siyasi otoritenin temsil edildiği ve yönetildiği kentler olarak kabul edilmektedir. Başkentler yönetim birimlerinin toplandığı mekanlar olarak genellikle bir devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının toplandığı merkezlerdir. Ancak, belirli istisnai durumlarda, bu fonksiyonların farklı şehirlere dağıtılabildiği görülmektedir. Örneğin, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yürütme organları Pretoria'da, yasama organları Cape Town'da ve yargı organları Bloemfontein'de bulunmaktadır. Bu bağlamda, bir ülkenin veya federatif yapının birden fazla başkenti olabileceği örneklerle de karşılaşılabılır.

Başkent, üniter bir devletin idari merkezi olabileceği gibi, federal bir devleti oluşturan federal devletlerin de merkezi olabilir. Bu nedenle federasyon şeklindeki devletlerde, ulusal ve federal başkent kavramlarının beraber kullanılmaması için 'idari merkez' kavramı tercih edilmektedir.⁵ Bu özelliklerinden dolayı başkentten hangi kent olacağı konusunda, devletin siyasi rejimi önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Fransa gibi katı merkeziyetçi yapıya sahip olan devletlerde, başkent genellikle ülkenin en büyük şehri olarak benimsenmektedir. Bu yaklaşım, merkezi otoritenin ve ulusal kimliğin vurgulanması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Diğer yandan, federatif yapıya sahip devletlerde ise ulusal başkentler, genellikle ekonomik olarak üstünlüğü olmayan ve bölgesel veya etnik rekabete yol açmayacak tarafsız bölgeler olarak kabul edilmektedir (Corey, 2004, s. 45). Bu durum, hem ulusal bütünlüğün korunmasına yardımcı olmakta hem de farklı bölgesel ve etnik grupların eşit temsiline olanak tanımaktadır. Böylece, merkezi idarenin tüm vatandaşlara eşit mesafede

³ Başkentlerin tüm dünyada farklı niteliklere sahip olmasının nedenlerinden biri, günümüz ulus devletlerinin ve dolayısıyla başkentlerinin çok kısa bir tarihe sahip olmasıdır. 20. yüzyılın başlarında dünyada sadece kırk civarında başkent varken, günümüzde bu sayı iki yüze yaklaşmıştır (Illmann, 2015, s. 3). Sömürge imparatorluklarının çöküşü ve ulus devletlerin bağımsızlık ilanları sonucunda oluşan bu durum, doğal olarak yeni başkentler arasında niteliksel farklılaşmayı beraberinde getirmiştir.

⁴ Bu durumun dahi istisnası mevcuttur. Örneğin Hollanda'da, Amsterdam ve Lahey arasındaki fark, başkentlerin resmi unvanları ile pratik işlevlerinin nasıl farklı olabileceğini gösteren ilginç bir durumu ortaya koyar. Amsterdam, Hollanda'nın resmi başkentidir ve bu, Hollanda anayasası tarafından belirlenmiştir. Ancak, Lahey ülkenin hükümet merkezi olarak işlev görür ve başbakanlık, parlamentonun (Staten-Generaal) ve çeşitli bakanlıklar bu şehirde bulunur (Illmann, 2015, s. 3-4).

⁵ Federasyonları oluşturan federatif alt yapıların da kendilerine özgü başkentleri vardır. Her eyaletin kendi içerisinde başkentinin yanında bir de federal başkent bulunmaktadır. Federal başkentler ise sadece kendi yetki alanı olarak kendi kentsel alanından sorumludur. Canberra, Washington D.C., Yeni Delhi gibi başkentler bu kapsamda değerlendirilmektedir (Campbell, 2003, s. 6).

olduğu mesajı verilmekte ve bölgesel ayrışmaların önüne geçilmektedir. Bu yaklaşım, federal devletlerin çeşitliliği ve çoğulculuğu benimseyen yapısını da yansıtmaktadır. Özetle, başkent konumu ve seçimi, bir devletin siyasi rejiminin ve ulusal bütünlüğünün sağlanmasındaki kritik rolü nedeniyle büyük bir öneme sahiptir.

1.2. Başkentlerin Özellikleri

Başkentler, ulus devletlerin yaşamında hayati bir rol oynar; ancak bu şehirlerin fonksiyonları, oluşum süreçleri ve kimlikleri üzerine yapılan akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır.⁶ Son yıllarda yapılmış az sayıdaki çalışma genellikle başkentlerin ulusal kimlik inşasındaki rollerini vurgulasa da başkentlerin işlevselliği bu yaklaşımla tam anlamıyla açıklanamaz. Başkentler, sadece mekânsal bir örgütlenme modeli ya da ulusal kimlik oluşturma aracı olarak ele alınamaz; bunun ötesinde, birçok farklı ve karmaşık fonksiyon üstlenirler.

Öncelikle Başkentler, bir ulusun siyasi merkezi olarak sadece hükümetin yönetim merkezi olmanın ötesindedir. Ekonomik anlamda, başkentler genellikle ülkenin finansal ve ticaret merkezleri olarak öne çıkar ve bu rol, ekonomik büyüme ve yatırım çekme potansiyellerini artırır. Kültürel açıdan, başkentler ulusal kültürün ve sanatsal üretimin merkezi olabilir; müzeler, tiyatrolar, sanat galerileri ve kültürel etkinlikler bu şehirlerde yoğunlaşır. Sosyal anlamda ise başkentler, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel sosyal hizmetlerin merkezi olabilir, bu da onları ülkenin diğer bölgelerinden gelen bireyler için cazip hale getirir.

Bir ülkenin başkenti birçok istisnası bulunmasına rağmen genel olarak o ülkenin en fazla nüfusuna sahip ve en fazla gelişmiş kentidir. Üst düzey siyasi fonksiyonlar ve ekonomik etkinliğin neticesinde başkent diğer kentlere oranla pozitif ayrımcılığa tabi tutulmuş, bu durum ise kentin gelişimine katkı yapmıştır. Bu durum ülke kentleri arasında başkentlik fonksiyonunu elde etmek üzerine bir rekabete yol açmaktadır. Londra ve Paris gibi başkentlerin geleneksel rakipleri olan Birmingham ve Marsilya gibi kentlere olan üstünlüğünün temelinde yatan sebep olarak başkentlik fonksiyonu ön plana çıkmaktadır (Dascher, 2002, s. 49). Bir devletin iki büyük kenti arasında başkent olabilme üzerine yaşanan rekabet bazı durumlarda üçüncül bir kentin başkent tayin edilmesi suretiyle aşılmıştır. Avustralya'nın en büyük iki kenti olan Sydney ve Melbourne arasındaki kıyasıya başkent olabilme mücadelesi üzerine iki kente eşit mesafede yeni bir kent kurulmasına karar verilmiş ve 1927 yılında Canberra'nın başkent ilan edilmesiyle ihtilaf konusu çözümlenmiştir (Kılınç, 2013, s. 22; Suprayitno, 2020, s. 79-80)⁷. Benzer bir durum 19.yy'da Kanada'da yaşanmış ve İngilizce konuşulan Toronto ve Fransızca konuşulan Quebec şehirlerinden hangisinin başkent olacağı konusunda tartışmalar sürerken o dönem içerisinde gelişmemiş bir küçük kasaba olan Ottawa diğer iki kentin sınırlarına yakınlığı sebebiyle başkent olarak seçilmiştir.

⁶ Başkent özellikleri temel alınmadan literatürde spesifik olarak bu kentler üzerine çok sayıda akademik çalışma mümkündür. Literatürde eksik olan kısım ise bu kentlerin başkent kimliği ve bunun diğer başkentlerle birlikte geniş bir çerçeveden karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmesidir (Reva, 2016, s. 3).

⁷ Avustralya'nın 1901 tarihli federal anayasası, başkent Sidney'den yeterince uzak bir yerde olmasını öngörüyordu çünkü Sidney ve Melbourne gibi büyük şehirlerin her biri, ülkenin başkenti olma konusunda iddialıydı. Bu nedenle, 1911'de kurulan Avustralya Başkent Bölgesi (ACT), Sidney'den uzak bir yer seçilerek başkent Canberra olarak belirlendi. Canberra'nın bu konumu, ülkenin büyük şehirlerinden uzak, daha tarafsız bir merkez olmasını sağlamıştır (Kılınç, 2013, s. 22).

Başkentleri diğer kentlerden ayıran en belirgin özellik idari ve siyasi organlara ev sahipliği yapmalarındadır. Başkentler hükümetin bulunduğu kentler olması sebebiyle bulundukları devlet, eyalet, il veya bölgelerde birincil statüye sahiptir. Başkentler hükümetin çalışma ofisleri ve toplantı yerlerini kapsamakta ve genel olarak kanun veya anayasa tarafından belirtilmektedir. Uluslararası düzeyde ise başkentler diplomatik faaliyetlerin merkezidir. Uluslararası anlaşmalar, diplomatik görüşmeler ve küresel etkinlikler genellikle başkentlerde gerçekleşir, bu da onları uluslararası ilişkiler açısından stratejik noktalar haline getirir. Ayrıca, başkentler genellikle ülkenin uluslararası imajını ve prestijini yansıtır, bu nedenle uluslararası kamuoyunda önemli bir rol oynar.

Geleneksel olarak başkentler, diplomatik kuruluşlar, hükümet kurumları ve özel sektördeki ekonomik fırsatlar sayesinde çevre bölgeler için cazibe merkezi ve iç göç odağı olarak kabul edilmiştir. Bu şehirler, devlet kurumlarının merkezleri olmaları nedeniyle ulusal kimlik oluşturma aracı olarak kullanılmış ve resmi ulusal ideolojinin empoze edilmesi amacıyla titizlikle planlanıp dizayn edilmiştir (Rawat, 2005, s. 3). Ancak, geçmişte başkentlerin bölgesel ekonomik gelişmeye katkılarına dair uygulanan merkezi yer teorisi (central place theory), teorik sınırlamaları, coğrafi determinizm üzerinde aşırı vurgu yapması ve sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel ve tarihi faktörleri yetersiz bir şekilde ele alması nedeniyle eleştirilmiştir (Wolfel, 2002, s. 487). Bu nedenle, başkentlerin sosyal, kültürel ve tarihi misyonlarına ve diğer şehirlerle aralarındaki farklılıklara dair daha kapsamlı ve çok boyutlu analizlere dayalı yeni bakış açıları geliştirilmiştir. Bu yeni yaklaşımlar, başkentlerin yalnızca ekonomik ve idari rollerini değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal işlevlerini de dikkate alarak, başkentlerin bölgesel dinamikler üzerindeki etkilerini daha iyi anlamayı hedeflemektedir.

Başkentlerin tüm dünyada ortak olan bu özelliklerinin yanında kendilerine has bazı özellikleri de bulunmaktadır. Kendilerini diğer başkentlerden ayıran bu özellikleri neticesinde başkentliğini üstlendikleri ülkelerin sembolik olarak en önemli kentleri konumuna yükselmektedir. Öyle ki başkentler bir ülkenin genel yapısını yansıtan bir numune olarak değerlendirilebilir. Bir ülkenin genel durumunu analiz etmek için başkentini örnek olarak almak yerinde olabilecektir. Bu gerçeklikten yola çıkarak devletler başkentlerine özel önem vermektedir. Yine ülkeyi tüm dünyada temsil etme misyonu üzerine başkentler uluslararası camiada diğer ülkelere olumlu bir imaj lanse etmek için özel bir konuma sahiptir (Campbell, 2003, s. 16-17; Corey, 2004, s. 49; Rawat, 2005, s. 4).

Başkentler bir milletin yaşamı ve ruhu üzerinde de hayati etkilere sahiptir. İlk bakışta başkentler hükümet ve organlarına ev sahipliği yapmasından ötürü idari ve ekonomik gücün merkezinde olmasıyla beraber, çoğu ülkede başkentler devletin meşruiyetini sağlama aracı ve kimlik oluşturma fonksiyonları da taşımaktadır (Rawat, 2005, s. 1). Yüzyıllardır başkentler siyaset, tarih ve kültürün karşılaştığı ve bir arada varlığını sürdürdüğü alan olarak bir ulusun kalbini yansıtmaktadır. Mimari ve fiziksel yapıları ile başkentler ulusal kimlik ve kendiliğini sembolize edip, ulusal idealler ve değerlerin muhafaza edilip sergilendiği açık hava müzeleri olarak görülmektedir (Vale, 2014, s. 35). Bu sembolizm, etnik, dilsel ve dinsel olarak çeşitli olan federal ülkelerde daha da önemlidir; bu nedenle, başkentlerin nötr olması, bu çeşitliliği yansıtmaları ve ulusu birleştirmesi gerekir. Bu nedenle, başkentlerde genellikle parlamento binaları, müzeler, kütüphaneler, üniversiteler, anıtlar veya sanat galerileri gibi etkileyici yapılar bulunur. Bunun mükemmel bir örneği, Washington D.C.'dir. Burada yasama (*Capitol*),

yürütme (*Beyaz Saray*), yargı (*Yüksek Mahkeme*), anıtlar (*Washington Anıtı, Lincoln Anıtı, Jefferson Anıtı*), müzeler ve sanat galerileri (*Smithsonian*), ve diğer binalar, Ulusal Alışveriş Merkezi çevresinde etkileyici bir plan içinde yer almaktadır. Bu düzenleme, ülke genelinde ve dünyada yankılanan güçlü bir sembol oluşturur (Illman, 2015, s. 5).

Sonuç olarak, başkentler, sadece ulusal kimliğin simgesi olmakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik, kültürel, sosyal ve diplomatik işlevleriyle ulusal ve uluslararası düzeyde çok çeşitli roller üstlenirler. Bu çok boyutlu fonksiyonlar, başkentlerin modern ulus devletlerin yapıtaşları ve küresel ağlarda kritik oyuncular olarak anlaşılmasını gerektirir.⁸ Başkentlerin farklı özelliklerine vurgu yapılması ile birlikte sadece mekânsal örgütlenme biçimi olarak algılayan katı anlayış yerini başkentlerin diğer faktörlere olan etkilerini inceleyen kapsamlı bir anlayışa bırakmıştır. Bu faktörler arasında başkentlerin bölgesel ekonomiye olan etki ve katkıları, sosyolojik fenomenlerle olan doğrudan ilişkileri, nüfus artışı ve kentleşme olgularına olan etkileri gibi çok boyutlu analizler değerlendirilebilmektedir. Zira bir kenti başkent olarak seçmek ve ona göre düzenlemek idari bir karar olmaktan öte birçok farklı sonuç doğurabilmektedir. Doğrudan veya dolaylı olarak bu karardan etkilenen olguların analiz edilmesi gerekmektedir.

1.3. Başkent Türleri

Başkentleri niteliklerine göre tasnif etmek, kentlerin demografik, ekonomik, politik ve kültürel özelliklerini anlamayı sağlayarak, kent planlaması ve altyapı geliştirmeyi, kriz yönetimi ve afet planlamasını, uluslararası ilişkilerde strateji oluşturmayı, tarihsel ve kültürel bağlamları analiz etmeyi ve küresel karşılaştırmalar yapmayı mümkün kılarak, etkili politika ve strateji geliştirme süreçlerini destekleyecektir. Bu tasnif sayesinde başkentleri salt hükümetin merkezi olarak algılayan dar kapsamlı tanımlamalardan kaçınmak mümkündür.

Hall (2006, s. 24), başkentleri türlerine göre yedi sınıfa ayırmıştır. Hall başkentleri tasnif ederken kentin rol veya fonksiyonları üzerine eğilmiştir.

- Çok fonksiyonlu başkentler: Üst düzey ulusal fonksiyonların tamamının veya çoğunluğunun bir arada toplandığı Londra, Paris, Stockholm, Moskova ve Madrid gibi başkentlerdir.
- Küresel Başkentler: Çok fonksiyonlu başkentlerin bazılarının ulus üstü ölçekte de siyasi ve ticari alanda rol oynamaları sonucu küresel nitelik kazanması ile oluşmaktadır. Londra ve Tokyo bu başkentlere örnek verilebilir.
- Siyasi Başkentler: Bu başkentler hükümetin konuşlandırıldığı ve siyasi fonksiyonları dışında diğer fonksiyonları olmayan başkent tipleridir. Washington, Canberra ve Brasilla gibi planlanmış başkentler bu türün en bariz örnekleridir.

⁸ Başkentler, farklı disiplinler tarafından çeşitli açılardan değerlendirilir. Bir siyaset bilimci için başkent, iktidarın ve yönetimin merkezi olarak görülür, zira burada hükümetin kararları alınır ve devletin politikaları şekillendirilir. Bir ekonomist açısından başkent, kamu sektöründe en fazla istihdama sahip olan yer olarak öne çıkar ve ticaret, sanayi ve para politikalarının merkezi işlevini üstlenir. Ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı, mali ve ticari düzenlemelerin yapıldığı bu bölgeler, ülkenin ekonomik kalbidir. Bir mimar ise başkenti, parklar, binalar ve anıtlar açısından en avantajlı yer olarak değerlendirir, çünkü bu şehirler genellikle estetik, mimari ve kültürel açıdan zengin tasarımlarla donatılmıştır. Bu çok boyutlu bakış açıları, başkentlerin toplumsal, ekonomik ve kültürel yapı üzerindeki geniş etkilerini ve önemini vurgular (Campbell, 2003, s.3).

- Eski Başkentler: Başkent'in taşınması sonrası idari merkez niteliğini kaybetmiş fakat diğer fonksiyonlarını sürdüren şehirlerdir. Leningrad, Philadelphia ve Rio de Janeiro gibi tarihsel başkentler zamanla bu niteliklerini kaybetmişlerdir.
- İmparatorluk Başkentleri: Eski başkentler arasında özel bir sınıf olarak görülen bu kentler imparatorluk vasfını yitirmiş olan devlete başkentlik yapan ve sonrasında yeni kurulan devlet içerisinde başkentlik fonksiyonu verilmeyen başkentlerdir. Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul buna açık bir örnektir.
- Eyalet Başkentleri: Federatif yapıya sahip devletlerde ulusal başkent'in yanında bütün federatif eyaletlerin her birisinin de kendi başkentleri vardır.
- Süper Başkentler: Bazı kentler ulusal başkent özellikleri olmamasına rağmen uluslararası örgütlerin merkezi olmaları sebebiyle bu şekilde sınıflandırılmaktadır. Brüksel, Strazburg ve Cenevre gibi kentler bu özellikleri ile süper başkent olarak adlandırılabilir.

Campbell (2003, s. 6-7), başkentleri özelliklerine göre altı sınıfa ayırmıştır. Önceki tasnif genel olarak başkentlerin fonksiyonlarına odaklanmışken bu tasnifte ise genel olarak fiziki yapılarına odaklanılmıştır.

- Klasik başkentler: Bu tür başkentler, tarihsel olarak uzun süre başkentlik yapmış ve genellikle büyük, önemli şehirlerdir. Örnekler: Londra, Paris, Roma.
- Taşınmış Başkentler: Başkent'in coğrafi olarak bir şehirden başka bir şehre taşındığı durumları ifade eder. Örnekler: Ankara (İstanbul'dan), Astana (Almatı'dan).
- Kurulan Başkentler: Yeni başkentler oluşturmak amacıyla sıfırdan inşa edilen şehirlerdir. Örnekler: Brasília, Canberra, Chandigarh.
- Federal Başkentler: Bu başkentler, federal bir yapıya sahip ülkelerde bulunur ve genellikle ülkenin hükümet merkezi olarak işlev görür. Örnekler: Washington, D.C., Moskova.
- Bölünmüş Başkentler: Başkent, ülkenin yönetim ve yasama organlarının farklı şehirlerde bulunduğu durumları ifade eder. Örnekler: Bolivya'da La Paz/Sucre, Güney Afrika'da Pretoria/Bloemfontein/Cape Town.
- Takımda Başkentler: Başkentler, büyük adalar veya takımadalar üzerinde yer alır. Örnekler: Tokyo (Honshu Adası), Jakarta (Java Adası).
- Özgün Yargı Alanlarına Sahip Başkentler: Bu başkentler, özel idari bölgeler olarak yapılandırılmıştır ve genellikle diğer bölgelerden farklı bir yönetim yapısına sahiptir. Örnekler: Abuja (Federal Capital Territory), New Delhi (National Capital Territory).

Vale (2014, s. 32-33), çağdaş başkentleri yaşadıkları evrime göre üç tipe ayırarak incelemiştir:

- Evrimlerini Kendi İçsel Dinamikleriyle Gerçekleştiren Başkentler: Bu başkentler uzun bir geçmişe sahiptir ve başkentlik niteliklerini kesintisiz sürdürmüşlerdir. Londra, Paris ve Viyana gibi şehirler bu gruba girer. Örneğin, Roma İmparatorluğu döneminde Viyana ve Londra küçük bir garnizon, Paris ise mütevazı bir kentti. Roma'nın yıkılmasının ardından bu şehirler kent niteliğini kaybetti. Roma ve Paris, sadece piskoposluk kenti olarak varlıklarını sürdürdüler. 10. ve 11. yüzyılda şehirler yeniden canlanmaya başladı. Viyana, 1200'lerde Roma'nın dört katı büyüklüğünde bir kent oldu ve 13. yüzyıldan itibaren Habsburg Hanedanı'nın merkezi oldu.

- Evrimlerini Kendi İçsel Dinamikleriyle Gerçekleştirmiş Ancak Başkentlik Niteliği Kesintili Olan Başkentler: Bu başkentler tarihin bir döneminde başkent olmuş ancak bu niteliğini bir süre kaybetmiş ve sonra yeniden kazanmıştır. Roma, Moskova ve Atina gibi şehirler bu gruba örnek olarak verilebilir.
- Daha Önce Başkentlik Niteliğine Sahip Olmayan Ancak Siyasal Bir Kararla Yeni Yönetim Merkezi Yapılan Başkentler: Bu başkentler genellikle kıta Avrupa'sı dışındaki bölgelerde bulunur. Bu şehirler, siyasal kararlarla başkent olarak belirlenmiş ve başkentlik niteliği kazandırılmıştır.

Bu çalışma kapsamında ise, başkentler iki ana kategoriye ayrılarak detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. İlk kategori, işlevlerini çeşitli nedenlerle sürdüremeyen geleneksel başkentlerin başka şehirlerle değiştirilmesiyle oluşan 'taşınma başkentler' olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, başkentin, daha küçük ve nüfus olarak önemi düşük olan bir kente taşınması şeklinde gerçekleşmektedir. Ankara, Astana ve Lilongwe gibi şehirler bu kategoriye örnek teşkil etmektedir. İkinci kategori ise, başkentin daha önce yerleşim alanı bulunmayan veya çok az sayıda yerleşimin bulunduğu yeni bölgelerde kurulmasıyla oluşan 'planlı başkentler' veya 'inşa edilmiş başkentler''dir. Bu tür başkentler, sıfırdan tasarlanıp inşa edilmiştir ve bu kategoriye Abuja, Brasilia, Canberra, İslamabad ve Ottawa gibi şehirler örnek olarak verilmektedir.⁹

2. Başkent Değiştirme Süreci ve Sebepleri

Başkentlerin yerinin belirlenmesi geçmişten günümüze tüm dönemlerde toplumlar arasında karşılaşılan bir coğrafi sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Rawat, 2005, s. 1; Wolfel, 2002, s. 487).¹⁰ Başkentler uluslar için bir simgesel özellik barındırmalarından dolayı belirlendikten sonra çok uzun zamanlar bu özelliklerini sürdürürler. Londra, Paris, Roma, Madrid gibi kentler uluslarının tarihsel bilincinin oluşmasında temel mihenk taşları olmuşlar ve bu özelliklerinden dolayı çok uzun dönemlerden beri başkentlik fonksiyonlarını yitirmemiştir. Ne var ki bu olgu bütün ülkeler ve başkentler için geçerli bir durum değildir. Zira tarihin birçok döneminde zorunlu veya isteğe bağlı sebeplerden dolayı başkent değişikliklerine gidilmiştir. Başkent değişikliği de bu yüzden en az başkentlerin tarihi kadar eski ve tarih boyunca birçok defa gerçekleşmiş bir olgudur. İlk kentsel medeniyetleri oluşturan Antik Mısır uygarlığı, Roma İmparatorluğu ve Çin İmparatorluğu defalarca başkent değişikliğine

⁹ Hindistan'dan Nehru, Pakistan'dan Eyüp Han ve Brezilya'dan Başkan Kubitschek, bu planlanmış şehirlerin, geleceğin temellerini atacak yeni bir modernist hayal gücünün inşasına katkıda bulunacağına kuvvetle inanıyorlardı (Rawat, 2005, s. 10).

¹⁰ Başkent şehir taşınması çalışmaları, Coğrafya Bilimi, Kalkınma Coğrafyası, Çevresel Coğrafya ve Kentsel Planlama gibi çeşitli perspektiflerden kapsamlı bir şekilde incelenmiştir (Rachmawati ve ark., 2021, s. 1). Coğrafya Bilimi, başkentin taşınması kararını etkileyen mekânsal etkileri ve coğrafi faktörleri incelemektedir. Bu, topografik avantajların, iklim koşullarının ve yeni başkentin ulusal ve bölgesel dinamiklere göre stratejik konumunun analiz edilmesini içerir. Kalkınma Coğrafyası, başkent şehir taşınmasının sosyo-ekonomik etkilerine odaklanmaktadır. Bu perspektif, taşınmanın ekonomik büyümeyi nasıl teşvik edebileceğini, nüfus ve kaynakların yeniden dağıtılmasını nasıl etkileyebileceğini ve bölgesel eşitsizlikleri nasıl ele alabileceğini araştırır. Ayrıca, yeni başkentin stratejik konumu ile ulusal kimliği güçlendirme ve sosyal uyumu teşvik etme potansiyelini de değerlendirir. Çevresel Coğrafya, başkent şehir taşınmasının çevresel sonuçlarını ve sürdürülebilirlik ile ilgili hususlarını değerlendirir. Bu, yeni başkentin ekolojik ayak izinin değerlendirilmesini, yerel ekosistemlere etkisini ve sürdürülebilir kentsel uygulamalar ile yeşil altyapının entegrasyonunu içerir. Kentsel Planlama, yeni başkent şehrin tasarım ve altyapı gereksinimlerine odaklanır. Bu, ulaşım ağları, kamu hizmetleri, konutlar ve ticari alanlar için planlamayı içerir ve kentin iklim değişikliği ve nüfus artışı gibi gelecekteki zorluklara dayanıklı olmasını sağlamayı amaçlar. Kentsel Planlama ayrıca, yeni başkentin estetik ve kültürel yönlerini ele alarak, ulusun kimliğini ve arzularını yansıtmayı sağlar.

gitmiştir.¹¹ İlgili önceki bölümdeki başkentlerle bağlantılı olarak belirtildiği gibi, bir ulusal başkent başarılı olabilmesi için, hem ülkenin ulusal hükümet merkezi olarak işlev görmesi hem de kendi başına refah içinde ve yaşanabilir bir şehir olarak işlev görmesi gerekir (Corey, 2004, s. 50). Bir başkent kent olarak gereken vazifelerini yerine getiremez hale gelirse başkent olarak da sürdürülebilirliğini yitirecektir.¹²

Başkent değişikliği kavramsal olarak merkezi devletin idari aygıtlarının bir yerden başka bir yere fiziki olarak taşınmasıdır (Schatz, 2003, s. 2). Başkent değişikliği gerçekleştirilirken uzun süreli bir süreç dahilinde kararlı adımlar gerektirmektedir. Birçok ülke için başkentleri yıkılmaz tabular olarak değerlendirilmekte ve değiştirilmesi önünde direnç noktaları oluşmaktadır. Bu direncin aşılması için genel olarak birçok örnekte kısmi taşıma olayı yapılmaktadır. Devlet kurumları kısmen yeni başkente taşınmakta ve uzun vadeli olarak bu işlem sürdürülmektedir. Mevcut başkent değişiklikleri analiz edildiğinde birçok devlet kurumunun halen eski başkentte kaldığı ve bu dönüşümün onlarca yıl aldığı görülebilmektedir. Örneğin 1974 yılında Tanzanya hükümeti, sosyal ve ekonomik nedenlerle ve başkenti ülke içinde merkezileştirmek amacıyla Tanzanya'nın federal başkentinin Dar es Salaam'dan Dodoma'ya taşınacağını duyurmuştur. Dodoma 1996 yılında resmi başkent olmakla birlikte yeni başkent ilk tasarımının büyük bir kısmı 21. yüzyıla kadar gerçekleşmemiştir. Mayıs 2023'te, Başkan Samia Suluhu yönetimindeki ulusal hükümet, Dodoma'daki yeni Devlet Evi'ni tarihi bir etkinlikte açarak hükümet görevlerinin şehre taşınmasını tamamlayabilmiştir. Bu örnekte de görüleceği üzere başkent değişim süreci yarım asra yayılan uzun ve zahmetli bir süreç olabilmektedir.¹³

Tarihsel olarak dönemsel bazda dünyanın çeşitli bölgelerinde birbirinden bağımsız olarak gerçekleşen başkent değişiklikleri günümüzde sıklıkla rastlanan ve küreselleşme sonrası sorunlarla bağlantılı olarak meydana gelen bir şekle bürünmüştür. Özellikle sömürge sonrası ulusal kimlik oluşturma sürecine giren devletler ve dünya savaşlarının ardından imparatorluklar devrinin sona ermesi ile birlikte bağımsızlığını ilan eden devletler ilk icraat olarak başkent değişikliklerine gitmiştir. Milliyetçi ve modernist saiklerle gerçekleştirilen bu uygulamaların ardından son dönemde ise pragmatist gerekçeler ışığında yeni değişiklik uygulamaları söz konusu olmaya başlamıştır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra içerisinde küçük, büyük, gelişmiş veya gelişmemiş birçok ülkede başkent değişikliği gündeme gelmiştir. Bu değişim sil baştan kurulan planlı başkentler olabildiği gibi bazı durumlarda ise ulus inşa sürecinde daha etkin olabilecek ikincil şehirlerin geliştirilmesi suretiyle de gerçekleştirilebilmektedir (Rawat, 2005, s. 1).¹⁴

¹¹ Antik Mısır örneğinde, ülkenin siyasi tarihi genellikle yöneten hanedanlara göre ayrılmıştır ve her hanedan kendi başkentini belirlemeyi tercih etmiştir. Mısır'ın kuzeyinde yer alan Memphis kenti, Eski Krallık döneminin; ülkenin güneyinde yer alan Thebes kenti ise Orta Krallık döneminin başkenti olarak bilinmektedir. Roma İmparatorluğu'nda ise İstanbul, 330 yılında I. Konstantin tarafından Roma İmparatorluğu'nun yeni başkenti olarak kurulmuştur. Yeni başkent, Roma'nın stratejik konumunu kaybetmesi ve Konstantinopolis'in doğu ile batı arasındaki ticaret yollarına hâkim bir konumda olması nedeniyle tercih edilmiştir. Çin tarihinde de benzer şekilde, hanedanlıklara göre başkentler değişiklik göstermiştir.

¹² Başkent değişikliği elbette o kentin var olan sorunları için doğrudan çözüm değildir. Temel amaç bu sorunlardan yönetim işlevinin etkilenmesini önlemektir.

¹³ Başkent taşınmanın maliyeti her ne kadar çok yüksek olsa da modern dönemde iletişim ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler bu maliyette önemli bir azalmaya etki edecektir (Corey, 2004, s. 85-86).

¹⁴ Bir kentin sil baştan oluşturulabilmesi yüksek maliyetlere sebebiyet verebileceği gibi olumsuz yargılarla eleştirilmekle beraber, eski ekonomik, ulaşım ve idari yapıların sınırlandırılmalarını kaldırabileceğinden dolayı daha rasyonel bir tercih olarak değerlendirilebilmektedir (Schatz, 2003, s. 7).

Ülkeleri başkent değişikliğine iten temel faktör olarak yukarıda da bahsettiğimiz gibi ulusal kimlik oluşturma süreci en önemlisi olarak görülse de bunun yanında birçok ikincil faktör söz konusudur. Öncelikle birbirini tamamlayan unsurlar olarak modernleşme, sanayileşme, kentleşme ve son olarak da küreselleşme gibi olgular geleneksel kentsel yapıyı geri dönülemez biçimde değişikliğe uğratmış ve kentler üzerlerine yüklenen yükleri kaldıramaz duruma gelmiştir. Başkentlerin bu olgular sonucunda kaos ortamı yaşamaları başkent değişikliklerinin kurtarıcı olarak görülmesine yol açmıştır. Çalışmanın devamında başkent değişikliklerine neden olan faktörler yedi başlıkta tasnif edilmiştir.¹⁵

- Güçlü Siyasi İradenin Yansıması Olarak Başkent Değişimi
- Ulusal Birlik İnşası ve Kimlik Oluşturma Sürecinde Başkent Değişimi
- Modernleşme Sürecinde Bir Araç Olarak Başkent Değişimi
- Bölgesel Kalkınmayı Sağlamak Amacıyla Başkent Değişimi
- Aşırı Nüfus Yoğunluğu ve Kentsel Sorunlar Sebebiyle Başkent Değişimi
- Güvenlik Amacıyla ve Sosyal Kontrol Mekanizması Olarak Başkent Değişimi
- Risk Yönetimi Amacıyla Başkent Değişimi

2.1. Güçlü Siyasi İradenin Yansıması Olarak Başkent Değişimi

Her şeyden önce bir ülkede başkent değişimi gerçekleştirebilmek için güçlü bir siyasi iradeye sahip olmak gereklidir. Bu siyasi irade ancak diktatörler gibi güçlü liderlerin, parti devleti şeklinde örgütlenmiş güçlü ideolojik yapıların veya askeri diktatörlükler gibi otokratik yapıların isteği ile meşruiyet kazanmasını sağlayabilmektedir. Kararsız veya istikrarsız bir idarenin böyle kapsamlı ve radikal bir değişikliğe cesaret etmesi mümkün değildir. Zira birçok ulus için başkentler değiştirilmesi ve yıkılması güç tabular olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki Türkiye gibi bazı ülke örneklerinde başkentlerin değiştirilemezliği anayasal güvence ile teminat altına dahi alınmıştır.¹⁶

Başkent değişikliklerini yapan siyasi otorite değerlendirildiğinde tarihsel olarak bu değişikliklerin çoğunluğunun değişim savunucusu demokratik rejimlerden ziyade güçlü siyasi liderler tarafından yapıldığını görmekteyiz. Karizmatik liderler tarafından alınan siyasi kararların meşruiyet temellerinin sorgulanabilirliği ve muhalefetin güçsüzlüğü gibi etmenler dahilinde değişime olan direnç noktaları sınırlı kalmaktadır. Otoriter rejimlerde siyasi kararları alan elit kesim gelecekte öngördükleri siyasi, ekonomik ve sembolik kazanımları gerekçe göstererek yüksek bütçeli kararları alma konusunda daha özgür davranmaktadırlar. Alınan kararlara karşı oluşabilecek muhalefet ise yine rejimin katılığından kaynaklı olarak çok kırılgan ve esnektir (Rawat, 2005, s. 8; Schatz, 2003, s. 9). Dünyadaki başkent değişiklikleri örneklerine bakıldığında Brezilya'da Kubitschek, Malawi'de Banda, Kazakistan'da Nazarbayev, Fildişi Sahilleri'nde Houphoet-Boigny ve Türkiye'de Atatürk'ün gösterdikleri

¹⁵ Literatürde başkent değişimlerinin sebeplerini tasnif eden diğer bir çalışmada ise Illman (2015, s. 44-45) başkent değişikliğinin birkaç nedeni olduğunu belirtmiştir: 1) ulusal gelişim amacı, 2) bölgesel gelişimin yayılması, 3) başkent şehirle ilgili sorunlar, 4) isyan tehdidini azaltma, 5) liderin kararı olarak sıralamıştır.

¹⁶ Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, Brezilya, Meksika, Rusya, Arjantin, Avustralya ve Güney Kore anayasalarında başkentlerini açıkça belirtmektedir.

kararlılık ve siyasi irade neticesinde mümkün olabilmıştır (Illman, 2015, s. 40-41; Wolfel, 2002, s. 490).

Brezilya'nın yeni başkenti Brasília'nın yapılması planı, 1891, 1934 ve 1946 anayasalarında belirtilmesine rağmen, gerçekleştirilmesi için Juscelino Kubitschek'in 1956'da iktidara gelmesi gerekmiştir.¹⁷ 50 yılda 5 yıl sloganıyla hızlı kalkınma vaat eden Kubitschek'in liderliğinde, Brezilya'nın 'altın yılları' olarak adlandırılan bu dönemde, 1957 yılında başlayan çalışmalar kapsamında 200'den fazla iş makinesi ve 30.000'den fazla işçi ile üç yıllık bir süreçte yeni başkent sokakları, hükümet binaları, altyapısı ve yaşam alanları inşa edilmiştir. Brasília, ünlü mimar Oscar Niemeyer ve şehir plancısı Lúcio Costa tarafından modernist mimari prensiplerine göre tasarlanmış olup, şehrin ana yapıları ikonik ve yenilikçi tarzlarıyla dikkat çekmiştir. Uçak şeklinde planlanan şehirde geniş bulvarlar ve yollar trafik akışını optimize edecek şekilde düzenlenmiş, merkezde yer alan büyük yeşil alanlar ve parklar yaşam kalitesini artırmıştır. Ayrıca, sanat ve kültür açısından önemli bir merkez haline gelen Brasília, müzeler, tiyatrolar ve kültürel etkinliklerle canlı bir kültürel hayata katkıda bulunmuştur. 21 Nisan 1960 tarihinde resmi olarak başkent ilan edilen Brasília, Brezilya için sadece yeni bir başkent değil, ulusal bir sembol ve kalkınma modeli olmuştur. Kubitschek'in liderliğinde başlatılan bu büyük proje, ülkenin iç bölgelerinin kalkınmasına katkı sağlamış, nüfus yoğunluğunu dengelemiş ve modern bir şehircilik anlayışını hayata geçirmiştir.

Bazı istisnai durumlarda başkent değişimi süreci ülkeyi yöneten liderlerin keyfi uygulamalarına da dayanabilmektedir. Diktatör rejimler baskı aygıtı oluşturma ve halk etkisini minimize edebilmek amacıyla taraftarlarının çoğunlukta olduğu kentleri idari merkez olarak belirleyebilmektedir. Schatz'ın batılı gözlemcilerden aktardığına göre Kazakistan'daki başkent değişiminin arkasında Nazarbayev'in otoriter eğilimleri görülmektedir (Schatz, 2003, s. 1). Malawi özelinde başkent değişikliği kararını Potts (1985, s. 188) daha eşit bir ekonomiden ziyade ülkesinde bağımsızlık kahramanı olarak görülen Başkan Hastings Banda'nın kişisel prestiji ile ilişkilendirmektedir. Bağımsızlık sonrası birçok ülkede kahraman olarak görülen liderler bu tarz radikal kararları alma cesareti ve meşruiyetini kendilerinde bulmuştur. 1983 yılında Fildişi Sahilleri devlet başkanı Felix Houphoet-Boigny sahildeki Abidjan yerine doğum yeri olan Yamoussoukro'yu iç bölgelerin ekonomik gelişmesi adı altında başkent ilan etmiştir (Illmann, 2015, s. 23; Schatz, 2003, s. 9). Her ne kadar bu örnekte başkent değişikliğinin ana sebebi olmasa da yeni başkent yer olarak tercih edilme sebebinin doğrudan siyasi iktidarın etkisi ile olduğunu söylemek mümkündür.¹⁸

¹⁷ Brezilyanın başkentinin taşınma fikri bağımsızlık sonrasında tartışılmasına rağmen uygulamayı bulmak için yüzyıldan fazla beklemek zorunda kalmıştır. Hemen hemen bütün devlet kurumları ve ekonomik teşebbüslerin ülkenin güney doğu kesiminde yer alması ve bu bölgede aşırı nüfus yoğunluğu oluşumuna bağlı olarak başkent daha merkezi bir konumda ve daha etkin hizmet sunabilecek bir bölgeye taşınması savunulmuştur.

¹⁸ Her başkent değişikliği denemesi başarı ile sonuçlanmamaktadır. Başarısız bir örnek olarak, 1987 yılından itibaren ülkesini demir yumrukla yöneten Zimbabwe Devlet Başkanı Robert Mugabe'nin başkent Harare yerine memleketi Zvimba'ya başkent yapma girişimi öne çıkmaktadır. Mugabe, Harare'nin aşırı nüfus yoğunluğunu ve buna bağlı olarak ortaya çıkan altyapı sorunlarını gerekçe göstererek, parlamento binası, başkanlık sarayı ve diğer hükümet kurumlarının Zvimba'ya taşınmasını savundu. Ancak, bu plan hem lojistik zorluklar hem de siyasi engeller nedeniyle büyük ölçüde başarısız oldu. Zvimba'nın gerekli altyapıya sahip olmaması ve bu tür bir taşınmanın getirdiği karmaşıklık, başkent değişikliğinin ülke için beklenen faydayı sağlamadığını gösterdi. Bu durum, başkent değişiminin her zaman etkili bir çözüm olmayabileceğini ve dikkate alınması gereken birçok faktörün bulunduğunu ortaya koydu.

Başkanların görev sürelerinin sınırlı olması, özellikle Brezilya'da 1956-1961 yılları arasında görev yapan Başkan Juscelino Kubitschek örneğinde olduğu gibi, büyük projelerin tamamlanması üzerinde yoğun bir baskı oluşturabilir. Kubitschek'in beş yıllık görev süresi boyunca, Brasília'nın Rio de Janeiro'dan taşınması gibi devasa projeler aceleyle ve hızla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Kılınç, 2013, s. 20). Bu süre zarfında, zaman baskısının etkisiyle yetersiz ve uzun vadeli planlama eksiklikleri, düşük işçilik ve malzeme kalitesi, öngörülemeyen maliyet artışları ve mevcut başkentteki sosyal ve ekonomik değişikliklerden olumsuz etkilenen toplum kesimleri gibi çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca, yeni başkentte uyum sağlamak zorlanan insanlar da bu sorunlar arasında yer almıştır. Endonezya'da Başkan Joko Widodo'nun liderliğinde yürütülen büyük projelerde de benzer bir durum gözlemlenmiştir. Özellikle başkent Jakarta'nın yerini alacak yeni başkent Nusantara'nın inşasında, Widodo'nun görev süresinin sınırlı olması, projelerin hızla ve aceleyle tamamlanması için yoğun bir baskı yaratmıştır.

Siyasi irade bireysel karizmatik liderler şeklinde ortaya çıkabileceği gibi bazı durumlarda ise şahıstan ziyade bir oligarşik grubun etkisiyle de ortaya çıkabilmektedir. 1962 yılından beri ordu tarafından yönetilen Myanmar'ın, başkenti 2005 yılında Yangon'dan Naypyidaw'a taşıma kararı, güçlü siyasi iradenin ve stratejik düşüncenin çarpıcı bir örneği olarak dikkat çekmektedir. Bu değişiklik, taşınmanın sadece iki gün öncesinde açıklanmış ve taşınma sonrası istifa etmek isteyen memurlara izin verilmemiştir.¹⁹ Yetkililer, bu adımı merkezi konum ve daha etkin yönetim gerekçesiyle savunmuşlardır. Ancak, birçok kişi tarafından bu hamle, otokratik rejimin yabancı güçlerin olası saldırılarına karşı aldığı bir önlem olarak görülmüştür (McGeown, 2005).

2.2. Ulusal Birlik İnşası ve Kimlik Oluşturma Sürecinde Başkent Değişimi

Ulusal birlik inşası ve kimlik oluşturma süreçlerinde başkent değişimi, bir ülkenin tarihsel ve kültürel dönüşümünü sembolize eder. Yeni bir başkent belirlemek, yalnızca idari ve politik bir merkez oluşturmaktan öte, ulusun modernleşme, merkeziyetçilik veya tarihi yeniden tanımlama arzularını yansıtabilir. Bağımsızlığını ilan eden bir devletin yeni idaresi sömürge döneminden miras kalan ve sömürgeci güçlerin çıkarlarına uzun süre hizmet etmiş olan başkentleri değiştirmek suretiyle bağımsızlık sonrasında eski başkentlerin oynadıkları bu rolden uzaklaştırmayı istemişlerdir (Potts, 1985, s. 182).²⁰ Sömürge gücünün ticari ve jeo-stratejik çıkarlarına hizmet eden bir kent bağımsızlık sonrası yapıda karşılaşılabilecek aşılması gereken iktisadi ve idari engeller için yeterli donanımına sahip görülmemektedir (Schatz, 2003, s. 9).²¹

¹⁹ Naypyidaw, geniş bir 20 şeritli yol ve ülke geneline göre alışılmadık bir şekilde kesintisiz elektrik gibi gelişmiş altyapı özelliklerine sahip olmasına rağmen, sınırlı olanaklar ve az nüfus nedeniyle ıssız bir görünüm sergilediğinden 'hayalet şehir' olarak adlandırılmaktadır (Farida, 2021, s. 222).

²⁰ Endonezya'nın yeni başkenti Nusantara'nın inşası, sadece fiziksel bir yeniden yapılanma değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik bir dönüşüm sürecini de temsil etmektedir. Nusantara'nın resmi açılışı, Endonezya'nın bağımsızlık günü olan 17 Ağustos 2024'te gerçekleştirilecek olup bu tarih, 1945'te Endonezya'nın Hollanda'dan bağımsızlığını ilan ettiği gün olması nedeniyle büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle, Nusantara'nın açılışının bu özel tarihe denk gelmesi, yeni başkent in ülkenin tarihsel ve kültürel kimliğiyle olan bağını güçlendirmeyi amaçlayan sembolik bir anlam taşımaktadır.

²¹ Sadece başkentlerin taşınması değil başkent isimlerinin değiştirilmesi deulusal kimlik oluşturma sürecinin bir parçası olarak sıkça görülmektedir. Bu bağlamda bazı örnekler şunlardır: Kırgızistan'ın başkenti Bişkek, 1926'da Rus devriminde önemli bir rol oynayan Lenin'in yakın arkadaşı ve Bişkek doğumlu Mikhail Frunze'nin anısına 'Frunze' olarak adlandırılmıştır. Ancak Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasının ardından Kırgızistan bağımsızlığını kazanınca şehrin adı tekrar 'Bişkek' olarak

Bu dönüşüm sürecinin yüksek maliyetlerine rağmen meşrulaştırıcı olarak yöneticiler tarafından sömürge başkentlerinin ihracat ve ithalat sürecini kolaylaştırmak açısından sahillerde veya periferik alanda konuşlanmasının getirdiği dezavantajları ve ulusal birlik için merkezi bir başkent seçiminin gerekliliği üzerine vurgu yapılmaktadır. Diğer bir gerekçe olarak sömürge başkentlerinin ulusaldan ziyade bölgesel nitelikte olmaları ve toplumun tamamını yansıtmak yerine belli bir kesimi temsil ettiği öne sürülmektedir (Potts, 1985, s. 182).

Başkent değişikliği sömürge sonrası bağımsızlıklarını ilan eden devletlerin elitleri tarafından bağımsız devletlerinin karşılaştığı ulusal kimlik oluşturma süresinde karşılaştığı ikilemleri aşabilmek amacıyla kullandıkları bir metot olarak göze çarpmaktadır. Tipik olarak elit kesim muhalif oluşumları sindirmek için güç kullanımından, birlikler oluşturmaya, bağlılık yemini edenleri ödüllendirmekten, siyasi ve ekonomik teşviklere kadar birçok metot kullanılmaktadır (Schatz, 2003, s. 4). Öyle ki kurumsallaşma sürecindeki bir devletin elit kesimi için en istenmeyecek olgu yeni siyasi sisteme karşıt bir muhalif kesimin varlığıdır. Muhalif kesimin az sayıda olduğu ve elitlerin siyasi anlayışının desteklendiği bir kentin başkent olarak seçilmesi bu anlamda kolaylaştırıcı bir unsur olacaktır. Türkiye’de Kurtuluş Savaşı sırasında başkent Ankara yerine daha tarihi ve kültürel olarak gelişmiş Konya ve Kayseri gibi illerin seçilmemesi buna örnek olarak gösterilebilmektedir. Zira idarecilerin tespitine göre Ankara Kuva-i Milliye hareketine en fazla destek veren ildir.²²

Devletlerin bölünmesi ve yeni ulusların ortaya çıkması, sıklıkla ulusal kimliği pekiştirmek ve toplumsal uyumu sağlamak amacıyla başkent değişikliklerini beraberinde getirir. Bu strateji hem iç hem de dış dünyaya yeni devletin bağımsızlığını ve egemenliğini kuvvetli bir şekilde ilan etme fırsatı sunar. Örneğin 1947 yılında Hindistan’dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Pakistan başkenti ve en büyük kenti olan Karaçi’yi değiştirmiş ve ülkenin kuzeyinde İslamabad isminde bir kent kurmuştur. Bu değişikliğe sebep olan temel motivasyon dini ve tarihsel gerçekliklere bağlanmaktadır. Zira bölünmenin temelinde yatan dinsel farklılıklardan dolayı Müslüman nüfusun ve İslami kültürün daha baskın olduğu bir bölgenin başkent olarak tercih edilmesi ulus oluşturma sürecine olumlu yansıyacaktır (Wolfel, 2002, s. 490). Bir diğer örnek olarak Sudan’ın bölünmesinden sonra ortaya çıkan en yeni devlet olarak Güney Sudan’ın etnik çeşitliliği ve bu çeşitliliğe dayalı gerilimler, yeni kurulan ülkenin başkent değişikliği gibi adımları kaçınılmaz hale getirmiştir. Güney Sudan, bağımsızlığın ardından Juba’yı yeni bir başkent olarak seçme yoluna gitmiş, ancak bu değişim sadece coğrafi bir değişim değil, aynı zamanda yeni bir ulusal kimlik inşasının da simgesi olarak görülmüştür. Juba’nın değiştirilmesi, ülkede var olan etnik ve sosyal gerilimlerin azaltılması ve tüm ulusal grupların temsil edilmesini sağlama amacını taşımaktadır. Yeni başkent oluşturma çabası, ülkenin modernleşme hedeflerini ve ulusal birliği simgelerken, aynı

değiştirilmiştir. Benzer şekilde, Myanmar’ın eski başkenti İngiliz döneminde ‘Rangoon’ olarak bilinirken, 1989’da yerel telaffuza uygun olarak ‘Yangon’ olarak yeniden adlandırılmıştır. Ayrıca, Vietnam’da Vietnam Savaşı’nın sona ermesinin ardından 1975’te başkent Saigon, ülkenin komünist lideri Ho Chi Minh’in onuruna ‘Ho Chi Minh City’ olarak yeniden adlandırılmıştır.

²² 1950 öncesinde, nüfusu 50.000’nin üzerinde olan kentlerin nüfus artışları değerlendirildiğinde, kentleşmenin çok yavaş ve genellikle kentlerin kendi iç dinamiklerinden kaynaklandığını ortaya koyan veriler dikkati çekmektedir. Önde gelen birçok büyük kentteki nüfus artışı binde 20-30 arasında değişirken; Ankara binde 61’lik artış hızıyla diğerlerinden kolaylıkla ayrılmaktadır. Kuşkusuz bunun en temel nedeni, Ankara’nın 1923’te başkent ilan edilmesiyle aldığı yoğun göçlerdir ve bu faktör, Ankara’yı 1950 öncesinde nüfusu % 6’nın üzerinde artan tek kent durumuna getirmiştir. Tüm bunlar dikkate alındığında, 1923-1950 arasında Türkiye’de genel bir kentleşme modelinden söz etmek gerekirse, özellikle başkent Ankara’daki idari merkez olmanın beraberinde getirdiği bir kentleşme modelinden söz edebiliriz. Diğer kentlerde ise ülke nüfus artışına yakın artış hızı gözlenmekte ve bu da mevcut kentlerdeki artışta iç dinamiklerin rolünün büyük olduğunu göstermektedir (Işık, 2005, s. 61).

zamanda içsel çatışmaların ve ayrımcılığın önüne geçme çabasını da yansıtır. Böylece, yeni başkent hem ulusal bir bütünlüğü pekiştirmek hem de uluslararası topluma güçlü bir birlik mesajı vermek için stratejik bir adım olarak değerlendirilmektedir.²³

Benzer bir örnekte ise, bağımsızlık sonrasında etnik ve mezhepsel çatışmalar yaşayan Nijerya, 1991 yılında ülkenin Hristiyan Yoruba etnik grubunun yoğunlukta olduğu güneybatı kesiminde yer alan başkent Lagos'u, ülkenin merkezinde yer alan ve daha kozmopolit bir yapıya sahip olan Abuja'ya taşıma kararı almıştır. Bu adım, hükümetin tüm paydaşlara daha yakın olabilmesi ve bütünleştirici bir rol oynayabilmesi açısından tercih edilmiştir (Ikoku, 2004, s. 35). Abuja'da büyük bir katedral ve cami, bu planın bir parçası olarak, birbirlerinin tam karşısında inşa edilmiştir. Bu iki dini yapının yan yana olması, Nijerya'nın çok kültürlü yapısının ve birliğinin bir sembolü olarak kabul edilmektedir. Bu düzenleme, farklı dini ve etnik gruplar arasında barış ve uyumu teşvik etme amacını taşımakta ve Abuja'nın toplumsal uyumu destekleyen bir strateji olarak değerlendirilmektedir (Illman, 2015, s. 24).²⁴

Sovyetler Birliği'nin 1989 yılında dağılması ile birlikte bağımsızlığını ilan eden üye devletler uzun yıllar etkisini hissettikleri Sovyet patronajından ve baskısından kurtulma yolunda kültürel yeniden inşa sürecine girmiştir. Kazakistan bu sürecin mekânsal etkisi üzerine de eğilmiş ve radikal bir karar ile başkentini Almatı'dan Astana'ya taşımıştır (Reva, 2016, s. 83-84). Schatz'a göre Sovyetler sonrası dönemde sadece Kazakistan'da başkent değişikliğine gidilmesinin sebebi sömürge sonrası bağımsızlığını ilan eden devletlerle benzemektedir. Zira diğer Orta Asya devletlerine bakıldığında görülen etnik homojenite Kazakistan için geçerli değildir ve etnik olarak iki temel fraksiyon tarafından denge mücadelesi verilmektedir (Schatz, 2003, s. 17). Kazaklar ve Ruslar olmak üzere iki temel etnik kimlik tarafından meydana gelen Kazakistan devletinde Sovyet ulusal ve ekonomik kalkınma politikaları neticesinde bu unsurlar coğrafi olarak birbirinden izole edilmiş bir şekilde yaşamaktaydı. Ülkenin sanayileşmiş ve kentleşme düzeyi yüksek kuzey bölgesinde Ruslar, kırsal güney kesiminde ise Kazaklar çoğunlukta bulunmaktaydı. Bu yüzden Kazakistan'ı başkent değişikliğine iten temel faktörün ulusal egemenliğin Kazak kökenli olmayanların çoğunlukta olduğu bir bölgede oluşturulması amacı taşıyan bir sembolik eylem olduğu söylenebilir (Wolfel, 2002, s. 485). Bu değişiklik beklenen etkisini hemen göstermeye başlamış ve Astana'nın yüzde otuzunu oluşturan Kazak nüfusu artışa geçmiştir (Bransten, 1997).

Benzer biçimde, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Doğu Almanya ile Batı Almanya'nın birleşmesinden sonra, Batı Almanya'nın başkenti olan Bonn'un başkentlik rolü sona erdirilmiş ve Berlin, yeni başkent olarak belirlenmiştir. Bu değişiklikte Berlin'in Alman ulusal

²³ Etnik grupların kendisini dışlanmış hissetmesi ayrılıkçı hareketleri fitillemektedir. J.J. Rousseau 'Toplum Sözleşmesi' adlı eserinde, siyasi eşitliği ve adaleti sağlamak amacıyla devletin merkeziyetçi yapısından kaçınılmasını savunur. Ona göre, ülkeler coğrafi bölümlere ayrılmalı ve bu bölgeler sırasıyla başkentlik görevini üstlenmelidir. Bu öneri hem bölgesel eşitliği teşvik eder hem de merkezi otoritenin aşırı güçlenmesini engellemeyi hedefler. Rousseau'nun amacı, tüm vatandaşların eşit temsil edilmesini sağlamak ve merkezi otoritenin baskısından kaçınmaktır.

²⁴ Nijerya İç Savaşı, 1967-1970 yılları arasında Nijerya hükümeti ile güneydoğuda bağımsızlık ilan eden Biafra Cumhuriyeti arasında yaşanan bir çatışmadır. Biafra Cumhuriyeti, özellikle Hristiyan Igbo etnik grubunun yoğun olarak yaşadığı bir bölge olarak, Nijerya'dan bağımsızlık talebinde bulunmuştu. Bu savaşın temel nedenlerinden biri, Nijerya'daki etnik ve bölgesel gerilimlerdi. Igbo halkı, Nijerya'nın bağımsızlık sonrası dönemde yaşadığı sosyal ve ekonomik sıkıntılardan dolayı özerklik veya bağımsızlık arayışına girmişti. Biafra'nın ilanıyla birlikte, savaş başladı. Savaş sırasında, özellikle Hristiyan Afrika ülkeleri ve bazı uluslararası oyuncular, Biafra'ya destek verdiler. Bu destek hem askeri hem de insani yardım şeklinde oldu. Ancak savaşın sonunda, Nijerya hükümeti galip geldi ve Biafra'nın bağımsızlığı sona erdi. Savaş, büyük bir insani kriz ve açlıkla birlikte geldi ve sonuçta çok sayıda sivil hayatını kaybetti.

kültüründeki önemi, büyük bir etken olarak öne çıkmıştır. Berlin, tarih boyunca Almanya'nın siyasi, kültürel ve ekonomik merkezi olma özelliğini taşımış ve bu nedenle birleşme sürecinde başkent olarak seçilmesi, ulusal birliği ve ortak değerleri pekiştirmek adına oldukça anlamlı bir adım olarak değerlendirilmiştir. Yarım yüzyıllık bir ayrılığın ardından, iki Almanya'nın birleşmesiyle ulusal kimlik ve aidiyet duygusunu yeniden inşa etmek amacıyla Berlin'in başkent olarak seçilmesi, tarihi ve sembolik bir önem taşımaktadır. Berlin hem Batı hem de Doğu Almanya'nın tarih ve kültürel mirasının birleşim noktası olarak, ülkenin birliğini ve ortak değerlerini temsil etme rolünü üstlenmiştir. Berlin'in başkent ilan edilmesi, sadece ulusal birliği güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda Almanya'nın yeniden yapılanma sürecinde uluslararası alanda da güçlü bir mesaj vermiştir. Berlin, modern Almanya'nın yüzü olarak hem siyasi hem de kültürel düzeyde ülkenin değişim sürecini yansıtmakta önemli bir rol oynamıştır. Bu adım, Berlin'in geçmişteki önemli rolünü ve gelecekteki potansiyelini de göz önünde bulundurarak, uluslararası arenada Almanya'nın yeniden doğuşunu simgeler bir karar olarak kabul edilmiştir.

2.3. Modernleşme Sürecinde Bir Araç Olarak Başkent Değişimi

Tarihsel mirasını reddetme üzerine kurulmuş bir modernite anlayışı benimseyen lider ve ideolojiler geçmişin izlerini silme aracı olarak başkenti değiştirme yolunu seçmektedirler. Başkent bir devletin temel karakteri ve ulusal yansımalarını temsil ettiğinden dolayı geçmiş inkâr edebilmek için onu yansıtan bir başkentten kurtulmak ilk icraat olarak görülmektedir. Zira başkent değişimi bir ülkenin tarihini kucaklama, yeniden yazma veya inkâr etme süreçleri ile bağlantılıdır (Wolfel, 2002, s. 491). Sömürge dönemi sonrası ulus devletler ve imparatorluk sonrası cumhuriyet rejimleri önceki dönemin siyasi tabularını yıkabilmek amacı ile geçmişe referans verilebilecek her olguyu olduğu gibi miras alınan başkenti de değiştirmişlerdir. Yine geçmişe ait değerlerin geri kalmışlık ve karanlık çağ ile yaftalandığı yeni düzen ilk iş olarak ideal olarak benimsediği modernleşme sürecine yakışacak bir başkent seçmeyi ilk hedef olarak kabullenmiştir.

Modernleşme amacıyla başkent değişikliğinin en tipik örneği Rusya'da görülebilmektedir. Rusya'nın çarlık dönemlerinden itibaren başkentliğini yapmış olan Moskova 1712-1918 tarihleri arasında batı kültürü ve ekonomisine yakınlaşma stratejisinin gereği olarak St Petersburg'a taşınmıştır. Çar I. Petro döneminde St. Petersburg'un inşası, Batı modeline göre gerçekleştirilen önemli bir şehir planlama örneğidir. 1712 yılında Moskova'dan başkent olarak taşınan şehir, modern Batı Avrupa şehirlerinin mimari ve planlama özelliklerini yansıtacak şekilde tasarlanmıştır. İtalyan mimar Bartolomeo Francesco Rastrelli, bu sürecin önemli figürlerinden birisi olarak, şehri geniş bulvarlar, düzenli kareler ve büyük meydanlarla donatmayı amaçlamıştır. Onun katkılarıyla, St. Petersburg'un zarif ve geniş yapıları ile barok tarzı öne çıkarken, şehrin Batı'daki prestijli şehirlerle rekabet edebilir bir görünüm kazanması sağlanmıştır.²⁵

Benzer bir örnekte ise Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra ilan edilen yeni cumhuriyet tarafından Ankara'nın başkent olarak belirlenmesi ve Kurtuluş Savaşı'nın sona

²⁵ Rusya, 1918'de başkentini yeniden St. Petersburg'dan Moskova'ya taşımıştır. Bu değişiklik, Birinci Dünya Savaşı ve Rus İç Savaşı'nın son evrelerinde güvenlik ve strateji nedeniyle yapılmıştır. St. Petersburg'un savaş cephelerine yakınlığı ve Batı etkileri, Bolşevik hükümetini Moskova'nın daha güvenli ve merkezi konumuna yönlendirdi. Bu taşınma, eski rejimden kopma ve yeni bir ideolojik merkez oluşturma amacını da taşıyordu.

ermesine rağmen yeniden İstanbul'a taşınılmaması muasır medeniyet hedefi olarak belirlenen batılı kentlere uygun modern bir başkent oluşturma gayesini gütmüştür. İstanbul kenti tarihsel dokusu ve kurumları ile Osmanlı geçmişine referans yaptığından dolayı, geçmişi hatırlamamak üzere bir set olarak yeni bir başkent belirlenmiştir. Yeni kurulan cumhuriyetin ideolojik olarak batı eksenli veya batıya yönelik kültürel ve siyasi eğilimleri neticesinde Ankara modernleşme sürecine uygun bir biçimde inşa edilmeye çalışılmıştır. Kurucu elitlere göre bir başkent olarak Ankara'nın başarısı batılılaşma yolunda ülkenin başarısı anlamına gelecektir. Zaten dönemsel olarak Ankara'nın başkent ilan edilmesinin hemen ardından batı tarzı kentsel planlama hareketlerine başlanmış, geleneksel ve kültürel referanslar veren yapılaşma ve kentleşme biçimi yerini modernist batı tipi mekânsal örgütlenmeye bırakmıştır.²⁶

Modern bir kent arzusuna benzer bir başkent değişim sebebi ise ülke prestiji açısından başkentten marka kent olarak tüm dünyaya gösterilmek istenmesidir. Devletlerin sembolü olan başkentlerin fiziksel görünümeleri, sadece estetik bir değer taşımakla kalmaz, aynı zamanda toplumun sosyal, ekonomik ve politik güçlerinin derin bir yansımasıdır (Uluğ, 2004, s. 39). Bu noktada, başkentlerin ülkelerinin politik, ekonomik, sosyal ve kültürel kimliklerini şekillendirici rollerinin olduğu açıkça görülmektedir. Başkentler, devletlerin ideallerini ve hedeflerini somutlaştıran mekânlar olarak, toplumsal değerlerin ve ulusal kimliğin birer temsilcisi haline gelirler. Bu şehirler, devletlerin ulusal gücünü ve prestijini yansıtırken, aynı zamanda uluslararası arenada da ülkenin imajını ve etkisini belirler. Örneğin, başkentlerin mimari yapıları, kültürel etkinlikleri ve sosyal dinamikleri, devletlerin vizyonunu ve yönelimlerini ortaya koyar. Bu nedenle, başkentlerin tasarımı ve düzenlenişi, yalnızca şehir planlaması açısından değil, aynı zamanda ulusal stratejiler ve toplumsal değerler açısından da büyük bir öneme sahiptir.

2.4. Bölgesel Kalkınmayı Sağlamak Amacıyla Başkent Değişimi

Bir kentin ulusal başkent seçilmesi, merkezde toplanan gücün ekonomik ve demografik etkilerini açıkça gösteren bir gelişme sürecine şahit olunmasına yol açmakta ve bu durum, kentin hinterlandı için bir cazibe merkezi olmasına neden olmaktadır (Dascher, 2000, s. 373). Başkent fonksiyonu verilen bir kent devlet tarafından pozitif ayrımcılığa tabi tutulacak gerek ekonomik gerekse sosyal olarak kentin imajı üzerinde önemli değişimler getirecektir. Cazibe merkezine dönüşen bir kent ise doğal olarak ulusal ölçekte iç göçün odak noktası olmaktadır. Öyle ki başkent olmadan önce sıradan bir kasaba görünümüne sahip bazı yerleşkeler bu fonksiyonlarının neticesinde çok kısa zaman içerisinde metropolleşme sürecine

²⁶ Ankara ili Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak siyaset ve bürokrasinin merkezinde yer almaktadır. Tüm bakanlıklar, müsteşarlıklar, TSK gibi devlet kurumları ve dört büyük devlet üniversitesinin yanında sayısı ona yaklaşan vakıf üniversitelerine ev sahipliği yapmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk icraatlarından birisi olarak başkentini Ankara'ya taşıması gösterilmektedir. Çeşitli gerekçeler ile kurtuluş savaşı için merkez olarak tayin edilen kent 13 Ekim 1923'te de anayasal olarak başkent ilan edilmiştir. Ankara'nın geleneksel bir Anadolu kasabasını yansıtan özellikleri bu tarihten itibaren değişmeye başlamış ve önemli bir nüfus artışına şahit olunmuştur. Ankara ilinin nüfus grafikleri tarihsel olarak incelendiği zaman nüfus artışına etki eden öncelikli faktör olarak başkent oluşu bir milat teşkil etmektedir.

girmiştir.²⁷ Yine benzer bir biçimde başkentlerin sıfırdan inşa edilmesi durumunda kitlesel göç hareketleri ile çok kısa sürelerde nüfus birikimleri söz konusu olmaktadır.²⁸

Başkentler nüfus hareketlerine neden olabilme özelliğinden dolayı genellikle ulusal hükümetler tarafından bölgesel kalkınmanın sağlanması konusunda motor işlevi görmektedir. Başkent in gelişmemiş bir bölgeye taşınması durumunda o bölgede sosyo-ekonomik gelişme ve nüfus artışı söz konusu olacaktır. Yine devlet kurumlarının dolayısıyla da memur nüfusunun yerleşmesi ile birlikte kentsel gelir ve harcama oranlarında önemli artışlar söz konusu olacak ve kentsel ekonominin gelişmesinde bir katkı sağlayacaktır. Bu sebepten dolayı iyi tasarlanmış ve uygulamaya geçirilmiş bir başkent değişikliği sonucunda taşınmanın yapıldığı bölge ve hinterlandı için ekonomik fırsatlar ve hükümet hizmetleri ulaştırılabilecektir (Schatz, 2003, s. 7). Her ne kadar yeni bir başkent oluşturmak veya bir kenti başkent olabilecek düzeye getirebilmek için çok yüklü miktarlarda yatırım gerekse ve bu sebepten dolayı başkent değişimlerinin gereksiz olduğu yönünde eleştiriler gelse de bu eleştirilere rağmen başkent değişikliğinin uygulanmaya konulması durumunda yeni başkentler hinterlandı için bir cazibe merkezi olarak görülecek ve içinde yer aldığı bölge için bir pozitif gelişmeye yol açabilecektir. Bu suretle birçok devlet tarafından sosyo-ekonomik seviyesi gelişmemiş olan dezavantajlı bölgelere başkentler taşınarak bu dengesizliğin önlenmesi ve bölgesel gelişmenin sağlanması amaç olarak güdülmüştür. Özellikle bu etki nedeni ile hükümetler başkent değişikliklerini meşru zemine oturtmak için bölgesel kalkınma argümanını doğrudan bir sebep olarak kamuoyuna lanse etmektedir.

Kazakistan'da devlet başkanı Nazarbayev, hükümet organlarının Astana'ya taşınmasının kuzey bölgeler için ekonomik kalkınma yaratacağı ve ülke zenginliğinin daha eşit dağılımına sebep olacağını iddia etmiştir (Bransten, 1997). Bu doğrultuda Kazakistan hükümetinin verileriyle yeni başkent Astana'nın geliştirilmesi için ilk aşamada 400 milyon dolar harcanmıştır (Schatz, 2003, s. 4). Ne var ki batılı ülkelerin diplomatik temsilcileri sadece altyapı için harcanan miktarın 1,5 milyar dolar olduğunu iddia etmektedir. Başkent taşıma sürecinin gerçekleştiği dönemde aylık gelirin ortalama 100 dolar civarında olduğu ve Kızıl Haç'a göre nüfusun yüzde yetmişi yoksulluk sınırında olduğu bir ülkede böyle bir harcama kalemi savurganlık ve israf olarak değerlendirilmiştir (Matloff, 1999). Başkent değişikliği bu nedenden dolayı Sovyetler Birliği'nden kalma merkezi planlama anlayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Zira Sovyetler döneminde yerel bölgelerin karakteristik özellikleri dikkate alınmadan yapılan köy boşaltmalar, göçebe kazakların hayvan beslediği meraların buğday yetiştirme deneyleri sonucu yok edilmesi (Bransten, 1997) ve pamuk tarlalarının sulanmasında kullanılan Aral gölünün kurumaya yüz tutması gibi bazı örneklerde görüldüğü gibi tepeden inme anlayış etkisini başkent değişikliği konusunda da göstermiştir (Matloff, 1999). Bütün bu eleştirilere rağmen hükümet tarafından ülke içinde gelir dağılımının daha adil

²⁷ Ankara, Türkiye; Canberra, Avustralya; Brasília, Brezilya ve Astana, Kazakistan gibi şehirler, başkent ilan edilmeden önce sıradan birer kasaba iken, bu fonksiyonlarının neticesinde çok kısa zaman içerisinde metropolleşme sürecine girmiştir.

²⁸ Bir başkent sıfırdan inşa edildiğinde, bu tür bir projeye birlikte ekonomik kalkınmanın sağlanması hayati öneme sahiptir. Eğer bu başkent in kurulması, ekonomik kalkınmayı destekleyen stratejilerle uyumlu değilse, talep yetersizliği nedeniyle başkent, hızla bir hayalet şehre dönüşebilir. Yani, nüfus hareketliliği ve ekonomik faaliyetler açısından yeterli destek sağlanmazsa, inşa edilen başkent in altyapısı ve yatırımları, işlevselliğini yitirebilir ve düşük yoğunluklu bir yerleşim alanına dönüşebilir (Farida, 2021, s. 226).

bir şekilde sağlanması ve gelişmişlik farklılıklarının azaltılması başkent değişikliğinin temel nedeni olarak kamuoyuna lanse edilmiştir.

Bölgesel kalkınma konusunda, ülke içerisindeki bazı bölgelerin diğer bölgelere göre daha avantajlı konumda olduğu açıkça görülmektedir. Bu avantajlı konum genellikle tarihsel ve coğrafi faktörlere dayanmaktadır. Örneğin, sömürgecilik dönemlerinde başkentlerin ve büyük şehirlerin kıyı kentlerinden seçilmesi, bu şehirlerin deniz yolu ticaretine ve uluslararası etkileşimlere daha açık olmasından kaynaklanmıştır (Sümer, 2021, s. 250). Bu durum, merkezi bölgelerdeki kentlerin geri planda kalmasına ve kalkınma açısından daha az gelişmiş olmalarına neden olmuştur. Kıyı kentleri, ulaşım ve ticaret açısından daha erişilebilir oldukları için daha hızlı büyümüş ve gelişmişlerdir. Buna karşılık, iç bölgelerdeki şehirler ve kasabalar, ulaşım ağlarının yetersizliği ve sınırlı kaynaklar nedeniyle ekonomik olarak daha geri kalmışlardır. Bu tarihsel süreçler, günümüzde de bazı bölgelerin diğerlerine göre daha fazla kalkınmış olmasının temel sebeplerindendir. Dolayısıyla, ülke içinde dengeli bir kalkınma sağlanabilmesi için bu tarihsel ve coğrafi farklılıkların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Hardoy'a göre Brezilya'nın merkezinde yer alan Brasil'in kıyı bölgesindeki eski başkent Rio de Janeiro'ya tercih edilmesinin asıl amacı iç bölgelerin kalkınmasının sağlanması ve pozitif ayrımcılığa tabi tutulmasıdır (Hardoy, 1964, s. 320). Brezilya'nın sıfırdan inşa edilmiş başkenti Brasil sadece elli yıllık bir süre içerisinde iki buçuk milyon nüfusa ulaşmıştır. Bu özelliği Brasil'i yirminci yüzyılın başında mevcut olmayan en büyük kent yapmaktadır. Malawi'deki başkent değişikliğini de bazı yazarlar bu bakış açısı ile değerlendirmiş ve ekonomik olarak az gelişmiş olan kuzey bölgelerin kalkınmasına etki yapması açısından başkentin Lilongwe'ye taşındığını iddia etmiştir (Richards, 1974, s. 13). Bağımsızlık sonrası Malawi'nin başkentinin ekonomik olarak gelişmiş Blantyre'nin yerine geri kalmış Lilongwe'ye taşınmasının ardından kentin nüfusunda önemli bir artış meydana gelmiş ve 2008 yılı itibarıyla ülkenin en yüksek nüfuslu kenti olma unvanına kavuşmuştur.

Resmi söylem ve örneklerle rağmen başkentin taşınmasının gerçekten ekonomik büyümeyi tetikleyip tetiklemeyeceği konusunda bazı kuşkuvar vardır. Teori genellikle projelerin desteklenmesi için kullanılan bir retorik olarak değerlendirilebilir. Yani, başkenti taşımak gibi büyük projeler genellikle bu teoriyi destekleyici bir argüman olarak kullanılır, ancak bu teorelin uygulanabilirliği ve etkisi hakkında kesin sonuçlar elde etmek zor olabilir. Başkent taşıma süreci yerel kalkınma için önemli bir motor işlevi sağlayacak olsa da tek başına bir ülkenin en önemli ekonomi merkezi olmasını temin etmesi çok zordur. Örneğin Kanada'da Ottova Toronto'ya, Türkiye'de Ankara İstanbul'a ve Kazakistan'da Astana ise Almatı'ya henüz ekonomik anlamda rakip olamamıştır (Taylor ve Derudder, 2014, s. 2). Özellikle başkentlerin diğer kalkınma özelliklerini içermeyen sadece hizmet sektörü odaklı bir gelişim seyretmesi ve tek boyutlu bir tüketim kentine dönüşmesi zaman içerisinde ülke kaynaklarını tüketen bir 'asalak kent' durumuna gelmesine sebep olacaktır. Bu durumun tarihi bir örneği olarak, Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başkenti Roma, 354 yılında tatil günleri sayısının 200'ü bulmasıyla bu tür bir 'asalak kent' karakteristiğini sergilemiştir. Bu, Roma'nın yalnızca kendine hizmet eden bir yapı değil, aynı zamanda çevresindeki imparatorluğun kaynaklarını da emen bir merkez haline geldiğini gösterir. Patrick Geddes'in 'Parazitopolis' kavramı, Roma'nın bu dönemdeki tüketim ve bağımlılık özelliklerini vurgulayan bir açıklama olarak değerlendirilebilir.

2.5. Aşırı Nüfus Yoğunluğu ve Kentsel Sorunlar Sebebiyle Başkent Değişimi²⁹

Başkentler genel olarak ülkelerin nüfus bakımından en kalabalık kentleridir. Federasyon biçiminde örgütlenmiş ülkeler bu durumun istisnalarını oluşturmakla birlikte dünya genelinde 196 ülkeden yalnızca 25 tanesinin başkentinin o ülkenin en büyük kenti olmadığı ile karşılaşılmaktadır (Dascher, 2000, s. 373). Yine klasikleşen bir tanımla *primate city* olarak adlandırılan en büyük şehirleri ile ikinci büyük şehirler arasında önemli bir nüfus farkı olduğu görülmektedir (Jefferson, 1939, s. 226).³⁰ Sahip oldukları avantajlar ve tarihi misyonlarının neticesinde uzun yıllar ülkenin her bölgesinden göç almakta olan başkentler belli bir süre sonra kaldırmakta zorlanacağı bir nüfus yükü ile karşılaşabilmektedir.³¹ Planlama sistemlerinin dahi başa çıkmakta zorlandığı bu göç dalgaları neticesinde çarpık kentleşme, sağlıksız barınma koşulları, kentleşmemiş ara kültür, çevre kirliliği ve trafik gibi olgular baş gösterebilmektedir. Başkentler asıl misyonları olan görevlerini dahi zaman içerisinde bu kentsel düzende yerine getirmekte zorlanmaktadır. Devlet otoriteleri ise bu duruma başkenti taşımak suretiyle çözümleme yoluna gitmektedir.³² Ne var ki bu boyutu ile başkentlerin değişimi kentlerin başkentlik fonksiyonlarını daha etkin bir biçimde sürdürebilmeleri açısından faydalı olmakla birlikte, eski başkentlerdeki nüfus yoğunluğunu azaltma konusunda çok etkili olamamaktadır. Zira bu kentler belli aşamalardan sonra ekonomik cazibe merkezlerinde dönüşmelerinden dolayı nüfus kaybına uğramamakta hatta nüfus artışı sürmektedir. Birçok başkentlik fonksiyonunu yitirmiş kentin nüfusunda artış olması bu sebebe bağlı bir olgudur.

Başkentlerin nüfus artışına etki eden unsurlar için bir dizi önermede bulunmak mümkündür. Öncelikle başkentler çok sayıda devlet kurumuna ev sahipliği yapmasından dolayı kentsel nüfus içerisinde çok sayıda memur, devlet işçisi ve ilişkili sektörlerle ilgili çalışanlar bulunmaktadır. Devlet kurumları ile dolaylı ilişkileri olan meslek gruplarının da dahil edilmesi durumunda başkentlerin nüfusunda ne denli önemli yer tuttuğu görülebilmektedir.³³ Benzer sembolik durumundan hareketle ülkenin temsil görevini üstlendiği için çok sayıda devlet üniversitesi başkentlerde konuşlanmıştır. Bunun neticesi olarak diğer kentlere oranla çok sayıda öğrenci kentsel nüfusta yer almaktadır. Yine

²⁹ Başkentler başkent olduğu için mi büyük kentlerdir yoksa büyük kentlere mi başkentlik etiketi verilir tartışması her iki olgu için de doğruluk payı barındırmamasından ötürü net bir cevap ile yanıtlanamamaktadır. Ama göz ardı edilemez bir olgu olarak söylenebilir ki başkentlerin nüfus ve kentleşme hareketleri üzerinde başkentlik fonksiyonları önemli bir paya sahiptir.

³⁰ Primacy oranı, bir ülkenin başkentinin diğer şehirlerle olan nüfus oranını ölçen bir terimdir. Kosta Rika'nın başkenti San José, en yakın şehirden 37 kat daha büyük; Liberya'nın başkenti Monrovia, en yakın şehirden 25 kat daha büyük; Tayland'ın başkenti Bangkok ise kendisinden bir küçük kentten 20 kat daha büyük. Diğer taraftan, Berlin'in primacy oranı 1,9 kat, Atina'nın ise 2 kat olarak ölçülmüştür. Bu oranlar, başkentlerin ülke içindeki diğer şehirlerle karşılaştırıldığında ne kadar merkezi bir rol oynadığını gösterir.

³¹ İlginç bir bilgi olarak, dünyanın en kalabalık beş ülkesinden dördünün başkenti, en büyük şehirleri değildir; bu duruma istisna teşkil eden tek ülke Endonezya'dır. Bu duruma istisna teşkil eden ülkelerde dahi başkentlerdeki nüfus artış oranlarının kendilerinden büyük kentlerde dahil olmak üzere diğer kentlere oranla yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum başkentlerin nüfus hareketleri için bir çekim noktası olduğunu gözler önüne sermektedir.

³² Başkent değişiminin kentsel nüfus üzerine etkisi iki boyutuyla incelenebilir. Bunlardan ilk başkent değişimi sonucunda yeni başkent kentsel nüfusunda yukarıda bahsedilen çeşitli değişkenlere bağlı olarak artış ve eski başkent kaybetttiği idari fonksiyon sebebiyle nüfus artışının azalması veya nüfusunda düşüş yaşamasıdır. Sadece başkentlik fonksiyonu ile var olan bir kent bu işlevini yitirmesi ile birlikte nüfus kaybına uğrayacaktır. İkinci boyutta ise yeni başkent nüfusu artmakla birlikte idari fonksiyonlarını yitirmiş olan eski başkentte de nüfus artışı söz konusudur. Bu durumun temel nedeni olarak eski başkentte kurumsallaşmış ekonomik ve ticari yapılanmanın halen bu kenti tercih edilebilir kılması gösterilebilir.

³³ Devlet kurumlarının merkezi olmasından dolayı bürokratik işlemleri kolaylaştırmak ve hızlandırmak adına özel sektör kurumları merkezlerini veya çalışma alanlarını başkentlere kaydırabilmektedir.

başkentlerin sahip olduğu pozitif ayrımcılıktan faydalanmak isteyen ve görece olarak yaşam rahatlığından faydalanmak isteyen kesimler başkentlere göç edebilmektedir. Özellikle sağlık imkanlarının gelişmişliği dolayısıyla yaşlı kesimlerin başkentlere göç ettiği varsayılmaktadır. Bütün bu olgular başkentlerin kentsel nüfusunun artışına katkı yapan etmenler olarak değerlendirilebileceği gibi çevre kentlerin nüfusu için de bir vakum etkisi yarattığını söylemek yerinde olacaktır.

Nüfus fazlalığı ve kentsel sorunlar nedeniyle başkent değişikliğine gidilme örneklerinden en önemlisi 2024 yılı itibarıyla yeni başkentine taşınacak olan Endonezya örneğidir. Endonezya'nın başkentinin yer aldığı Java Adası, 136 milyonluk nüfusu ile dünya üzerindeki en yoğun nüfuslu adadır ve bu yüksek nüfus yoğunluğunun bir sonucu olarak, adanın toplam yüzölçümünün yalnızca %7'sinde yaşayan nüfusun %60'ı, adadaki tüm sosyal ve ekonomik dinamikleri etkilemektedir. Bu yoğun nüfus yapısı, özellikle başkent Jakarta'da belirgin bir şekilde hissedilmektedir; Jakarta, 35 milyonluk nüfusu ile Tokyo'dan sonra dünyanın en büyük metropoliten alanı olarak öne çıkmaktadır. Ancak, bu büyük nüfus yoğunluğu, kentsel sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle aşırı nüfus artışı, trafik ve hava kirliliği gibi ciddi sorunları tetiklemektedir. Jakartalılar, şehirdeki trafik sıkışıklığı nedeniyle hayatlarının ortalama 10 yılını trafikte geçirmek zorunda kalmakta ve bu durum hem bireylerin yaşam kalitesini hem de şehir ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, Jakarta'da yaşayanlar yılın yarısından fazlasını kirli hava koşullarında geçirmekte, bu da halk sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratarak solunum yolu hastalıkları ve diğer sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Bu bağlamda, Jakarta ve Java Adası'ndaki yüksek nüfus yoğunluğu, şehirdeki trafik ve hava kirliliği gibi kentsel sorunların temel nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmakta ve bu sorunlarla başa çıkmak için başkent Borneo adasında sıfırdan inşa edilen Nusantara'a taşınmaktadır (Farida, 2021, s. 228-229; Suprayitno, 2020, s. 74).

Kentsel sorunlar nedeniyle başkent taşıma süreci iki ana boyutta ele alınmaktadır. İlk boyutta, yeni başkentin eski başkentten çok uzakta yeni bir kentin belirlenmesi veya tamamen sıfırdan bir kent inşa edilmesi yer almaktadır. Bu süreçte, Ebenezer Howard'ın 19. yüzyılın sonlarında ortaya attığı 'bahçe şehir' teorisi önemli bir rol oynamaktadır. Howard'ın teorisi, sanayileşme ve şehirleşmenin getirdiği sorunlara bir çözüm olarak, şehirlerin hem doğal alanlara hem de şehirsiz alanlara erişimi olan, yeşil alanların bolca bulunduğu yerleşim alanları olarak planlanmasını öngörmektedir. Bu yaklaşıma göre inşa edilen yeni başkentlerde sürdürülebilirlik, yeşil alanların korunması ve topluluk odaklı yaşam alanlarının yaratılması ön planda tutulmuştur.³⁴ Örneğin, Brezilya'nın yeni başkenti Brasilia, tamamen sıfırdan inşa edilerek, modern ve planlı bir kent olarak tasarlanmış ve bu teoriden esinlenilmiştir. Bu tasarım, şehir planlamasında estetik, işlevsellik ve çevresel sürdürülebilirlik unsurlarının bir araya getirilmesi açısından dikkat çekicidir (Kılınç, 2013, s. 21).

İkinci boyut ise mevcut başkentin yakınında yeni bir kentsel yayılma alanı olarak yeni bir başkent oluşturulmasıdır. Bu model, genellikle mevcut başkentin sınırlı alanı ve altyapı yetersizliklerine bir çözüm olarak tercih edilmektedir. Örneğin, 1999 yılında Malezya, Kuala

³⁴ Böyle bir başkent inşa sürecinde, geniş parklar, bahçeler ve çiftlikler gibi yeşil alanlar şehrin merkezine ve çevresine yerleştirilir. Sanayi bölgeleri, konut alanlarından ayrı tutularak çevresel ve sağlık sorunlarının minimuma indirilmesi sağlanır. Toplu taşıma sistemleri ve yaya yolları, şehir içi hareketliliği artırırken çevresel etkileri azaltmayı amaçlar. Howard'ın teorisi, insan ve doğa arasındaki dengeyi koruyarak, sağlıklı ve yaşanabilir şehirler yaratmayı amaçladığı için, sıfırdan bir başkent inşa etme sürecinde oldukça değerli bir rehberdir.

Lumpur yerine kentin hemen güneyinde yer alan Putrajaya banliyösünü yeni idari başkent olarak belirlemiştir. Bu tercih, Kuala Lumpur'un aşırı kalabalıklaşması ve trafik sorunlarına bir çözüm getirmeyi amaçlamıştır. Putrajaya, modern altyapısı, geniş yeşil alanları ve iyi planlanmış konut bölgeleri ile öne çıkmaktadır (Hackbarth ve de Vries, 2021, s. 11; Reva, 2016, s. 14; Suprayitno, 2020, s. 83). Benzer şekilde, Mısır 2015 yılından bu yana, Kahire'nin hemen doğusunda yer alan bir bölgeyi yeni idari başkent olarak belirlemek için çalışmalar yürütmektedir. Bu projede de Kahire'nin artan nüfusu ve altyapı sorunları göz önünde bulundurularak, daha planlı ve modern bir şehir oluşturulması hedeflenmektedir. Bu yeni başkentte, akıllı şehir teknolojilerinin entegrasyonu, enerji verimliliği ve ulaşım ağlarının iyileştirilmesi gibi unsurlar da dikkate alınmaktadır.³⁵

Nüfus yoğunluğu nedeniyle gerçekleştirilen başkent değişimlerinde görülen en önemli sorun, yeni başkentlerin nüfus doyum sürecinin eski kentlere göre çok daha çabuk tamamlanmasıdır. Bunun temel nedeni, yeni başkentlerin hizmet sektörü yanında sanayi, ticaret ve diğer sektörler bağlamında yeterli bir gelişim süreci yaşamamış olmalarıdır. Yeni başkentler, genellikle planlama ve altyapı açısından hızla büyümek zorunda kaldıklarından, bu büyüme diğer ekonomik ve sosyal sektörlerle uyumlu bir şekilde gerçekleşmeyebilir. Bu da nüfus artışının getirdiği talepleri karşılayacak yeterli iş imkanları ve hizmetlerin oluşmamasına neden olur. Dolayısıyla, yeni başkentlerde nüfus yoğunluğunun artışı, mevcut altyapının ve ekonomik yapının bu artışa uyum sağlayamamasıyla sonuçlanabilir.³⁶

2.6. Güvenlik Amacıyla ve Sosyal Kontrol Mekanizması Olarak Başkent Değişimi

Başkent değişikliği nedenlerden biri, güvenlik kaygıları ve sosyal kontrol mekanizmalarının etkinliğini artırma amacıdır. Tarih boyunca, askeri stratejiler ve savaş senaryoları göz önünde bulundurularak, bazı ülkeler başkentlerini düşman işgaline karşı daha korunaklı olan bölgelere taşımıştır. Özellikle sahil kentleri, yabancı güçlerin işgali için daha kolay hedef olarak görüldüğünden, iç bölgelerde savunması daha kolay olan kentler tercih edilmiştir. Başkent değişikliğinin bir diğer önemli nedeni de sosyal kontrol mekanizmalarını güçlendirmektir. Merkezî yönetim, başkentte bulunan bürokratik ve idari yapıların etkinliğini artırmak için daha stratejik bir konuma taşınabilir. Yeni başkentler genellikle planlı şehirler olarak inşa edilir ve modern altyapı ile donatılır. Bu durum, kamu hizmetlerinin daha etkili bir şekilde sunulmasına, şehir planlamasının daha düzenli yapılmasına ve toplumsal düzenin sağlanmasına yardımcı olabilir.

Güvenlik sebebiyle başkent değişiminin en tipik örneği Myanmar örneğidir. Myanmar hükümetinin başkent Yangon'ı 2005 yılında Naypyidaw'a taşıması her ne kadar resmi makamlar tarafından eski başkentte yaşanan aşırı yoğunluğa bağlansa da birçok kişi

³⁵ Mısır'ın 'Yeni İdari Başkent'i olarak adlandırılan şehrin 2021 yılında açılması planlanmıştı, ancak Covid-19 salgını nedeniyle bu tarihteki açılış ertelenmiştir.

³⁶ Ankara Başkent seçildikten sonra yarım yüzyıl boyunca bir büyüme odağı olarak Türkiye'de nüfus çekim merkezi işlevi görmüş, daha sonra çekim merkezi olma niteliği zayıflamıştır. Ankara'nın 1927-1975 döneminde sürekli ve kararlı bir büyüme gösterdiği, bu büyüme eğiliminin 1980'den sonra yavaşladığı görülmektedir. 1927-1975 döneminde, Ankara nüfusunun toplam Türkiye içindeki payı % 0.55'den % 4.22'ye, Türkiye kentsel nüfusu içindeki payı % 3.35'den % 10.18'ler düzeyine yükselmiştir. 1975 sonrasında ise Ankara'nın hem toplam nüfus içindeki hem kentli nüfus içindeki payının artmasının durakladığı görülmektedir. 1975 yılına kadar ülkedeki kentleşme hızının çok daha üzerinde bir kentleşme hızına sahip görünen Ankara'da, bu tarihten sonra ülke ortalamasına yaklaşan bir durağanlaşma olması durumu başkente olan göçün görece azalması ve ülkede yeni çekim unsuru olabilecek yerleşimlerin ön plana çıkmasıyla açıklanabileceği gibi, Ankara ili içindeki ilçelerin bir bölümünün de bazı sosyo-ekonomik gelişmelerle sahne olmasıyla açıklanabilir.

tarafından bu hamle yabancı güçlerin olası saldırılarına karşı bir önlem olarak kabul edilmektedir (Suprayitno, 2020, s. 86).³⁷ İşgal paranoyasının hüküm sürdüğü bir ordu idaresindeki devlet olarak Myanmar deniz kenarında yer alan eski başkent yerine ülke merkezinde yer alan bir bölgeyi işgale karşı daha korunaklı olduğu için tercih etmiştir.³⁸ Bu açıklamanın yanında her ne kadar hükümet tarafından dile getirilmese de bir diğer temel faktör militarist sistemle yönetilen ülkede demokratikleşme talepleri ile meydana gelen gösterilerin rejimi tehdit etmesi söylenebilir. Myanmar'da yakın dönemlere kadar rejim karşıtı gösterilerin merkezi, rejimin merkezine yakın olan Yangon'daki Shwedagon Pagodası olmuştur ve bu nedenle büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Diğer taraftan, yeni başkent Naypyidaw'da bir ayaklanma başlatmak neredeyse hiç nüfusu olmadığı gibi, şehirde büyük bir kalabalığın toplanabileceği kamusal alanlar ve cep telefonu kapsama alanı da olmadığı için çok zor olacaktır. Günümüzde Yangon'da, nüfusun %10'unu barındıran büyük çapta bir gösteri olsa bile artık yüzlerce kilometre uzakta gizlenen rejim bundan çok etkilenmeyecektir (Reva, 2016, s. 22).³⁹

Farklı bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde özellikle başkent azınlık grupların yoğunlukta olduğu bölgelere taşınması da karşılaşılan bir olgudur. Başkent değişikliği sonucunda oluşacak iç göç dalgaları ulusal kimlik oluşturma süreci içerisinde olan uluslar tarafından kullanılabilir. Zira başkent azınlık grubun yoğunlukta olduğu bir bölgeye taşınması sonucunda meydana gelecek iç göç neticesinde bu bölgelerdeki azınlık nüfusu dengeleyebilecek bir yoğunlaşma söz konusu olabilecektir. İrredentist hareketleri önleyebilmek amacı taşıyan bu hamle ile beraber bu gruplar üzerinde daha yakından sosyal kontrol sağlanabilecektir. Wolfel'in analizine göre Nazarbayev'in başkenti Rus kökenlilerin yoğunlukta olduğu bir bölgeye taşınması bu azınlık grubu kontrol altında tutmak ve olası Rusya ile birleşme arzularını engellemek amacı taşıdığını söylemektedir (Wolfel, 2002, s. 486). Zaten kısa süreç içerisinde bu etki ortaya çıkmış ve Kazakistan'da Rus etnisitesinin yoğunlukta olduğu bir bölgeye başkent taşınması ile beraber iç göçlerle birlikte güneyde yaşayan Kazakların kuzeye göç ettikleri görülmüştür (Wolfel, 2002, s. 486). Yine Çin sınırına yakın bir bölgede olan Almatı yerine daha merkezi konumda olan Astana'nın tercih edilmesi son dönemlerin yükselen gücü olan Çin'in tehdit edici büyüklüğünden korkulduğu için böyle bir adım atıldığı yönünde spekülasyonlara sebep olmaktadır (Matloff, 1999).

Güvenlikçi bakış açısı ile başkent değişikliği yapma planlarının bir diğer örneği ise Afrika ülkelerinden Ekvator Ginesi'nde devam etmektedir. Ekvator Ginesi, başkentini taşıma kararını, güvenlik endişeleri ve darbe korkuları ışığında büyük bir mali yatırımla gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Ülkenin iki toprağı birbirinden tamamen bağımsız şekilde olup mevcut başkent Malabo, Afrika kıtasından açıklarda Bioko Adası'nda bulunmakta olup, Kamerun kıyısına yakın konumu, idari ve lojistik açıdan çeşitli zorluklara yol açmaktadır.

³⁷ 1989 yılında ülkenin adı Burma'dan Myanmar'a, başkentinin adı ise Rangoon'dan Yangon'a değiştirildi.

³⁸ Myanmar yetkilileri tarafından merkezi konum, daha etkin yönetim gibi açıklamalar gelse de bu başkent değişikliği şimdiye kadar yapılmış en irrasyonel değişiklik olarak değerlendirilmektedir (McGeown, 2005). Hatta bazı yorumlarda bu irrasyonellik Myanmar toplumunda önemli bir rolü olan batıl inançların yansıması olarak dahi değerlendirilmiştir. Öyle ki devlet başkanı General Than Shwe'nin, başkenti taşımadığı takdirde hükümetinin sona ereceği yönünde kesin bir tavsiye aldığı söylenmektedir (Myoe, 2006, s. 10). Batıl inancın bölgede etkisine verilecek bir diğer örnek ise Myanmar'ın komşusu Hindistan'da görülebilir. Pencap eyaletine başkent yapmak için sıfırdan Chandigarh kenti inşa edilirken 50 bölgeden oluşması planlanırken batıl inançlar nedeniyle 13. Bölge es geçilmiştir (Rawat, 2005, s. 10).

³⁹ 1988 yılında ortaya çıkan 8888 Ayaklanması bu paranoyanın temelinde yer almaktadır.

Ayrıca, ülkenin anakara bölgesi olan Río Muni ile Bioko Adası arasındaki uzaklık, devlet yönetimi ve ulaşım süreçlerinde verimlilik sorunları yaratmaktadır. Bu bağlamda, Ekvator Ginesi, başkenti anakarada bulunan Ciudad de la Paz (veya yeni adıyla Oyola) olarak yeniden inşa etmeyi öngörmektedir. Yaklaşık 600 milyon dolarlık bir maliyetle gerçekleştirilecek olan bu proje, yeni başkentte yaklaşık 200 bin kişilik bir nüfus barındıracaktır. Bu stratejik hamle, Ekvator Ginesi'nin idari merkezini kıtanın ortasına daha yakın bir konuma taşıyarak, yönetim verimliliğini ve ulaşım kolaylığını artırmayı amaçlamakta olup, aynı zamanda ülkenin güvenlik ve stabilite stratejilerinde de önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Benzer şekilde, Güney Kore hükümeti, ülkenin güvenlik endişeleri doğrultusunda önemli bir stratejik karar almayı planlamaktadır. Mevcut başkent Seul, Kuzey Kore sınırına oldukça yakın bir konumda yer almakta ve bu durum, olası bir saldırı tehdidine karşı ciddi riskler taşımaktadır. Bu nedenle, hükümet, başkentini daha güvenli bir bölgeye taşınması için geniş kapsamlı bir plan üzerinde çalışmaktadır. Planın ana hedefi, Seul'un güneyine veya başka bir stratejik bölgeye, modern ve güvenli bir başkent kurmaktır. Yeni başkent, Washington D.C. model alınarak inşa edilecektir. Bu model, siyasi ve idari merkez işlevlerini üstlenecek bir kent olarak tasarlanmıştır. Böylece, hükümetin ve devletin en üst düzey kurumları burada yer alacak ve daha güvenli bir konumda hizmet verebilecektir. Bununla birlikte, Seul'un mevcut işlevleri ve öneminin korunması da planın önemli bir parçasıdır. Seul, Güney Kore'nin iş, finans ve kültürel merkezi olarak kalmaya devam edecektir. Şehir, ülkenin ekonomik dinamizmi, küresel finansal bağlantıları ve zengin kültürel mirası açısından kritik bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, yeni başkent kurulsa dahi, Seul'un bu alanlardaki liderliği ve önemi devam edecektir.

Sonuç olarak, başkent değişimi, bir ülkenin askeri güvenliğini artırmak ve sosyal kontrol mekanizmalarını güçlendirmek için önemli bir strateji olarak kullanılabilir. İç bölgelere taşınan başkentler, hem düşman işgaline karşı daha korunaklı olabilir hem de merkezi yönetimin etkinliğini artırabilir. Bu değişiklikler, ülkelerin tarihi ve coğrafi koşullarına göre şekillenerek, farklı stratejik avantajlar sağlayabilir.

2.7. Risk Yönetimi Amacıyla Başkent Değişimi

Doğal veya suni felaketlere maruz kalma ihtimali olan başkentlerin değiştirilmesi olgusu tarihte birçok defa karşılaşılan bir durumdur. Olası bir felaket senaryosu dahilinde başkent alacağı hasarlar ülke yaşamını derinden etkileyebilmektedir. Bundan dolayı başkent seçiminde bu durum göz önüne alınarak daha güvenli kentler seçilebilmektedir. Yanardağ patlamaları, kasırgalar, depremler ve tsunamiler bu doğrultuda bir başkent güvenliğini tehdit eden en önemli felaketlerdendir. Bu tür felaket durumlarında başkent göreceği hasar neticesi olarak ülkenin bütün hayati işlevleri zarar görecektir. Başkentler ise ulusal bir felaket durumunda kriz yönetiminin sağlandığı kontrol kulesi işlevini görmek zorundadır. Bu felaketten kendisi de etkilenmesi durumunda kriz yönetimi konusunda zorluklar ve gecikmeler meydana gelebilecektir. Başkent değişikliği bu anlamda ülkenin siyasi, idari, ticari ve kültürel merkezlerinin karşılaşılabileceği eş zamanlı bir felaket durumunda daha korunaklı bir konumda bulunması ve başkent bu durumdan zarar görmesinden kaçınılmasına yardım edebilecektir.

Doğrudan doğal afetler nedeniyle başkent taşımaya örnek verilecek bir durum Orta Amerika ülkesi Belize örneğinde yaşanmıştır. 1961 yılında ülkenin başkenti Belize City'nin Hattie kasırgasında ağır hasar görmesi üzerine olası yeni bir felaket durumunda hükümetin işleyişinin korunması amacıyla bir iç bölge şehri Belmopan 1970 yılında başkent ilan edilmiştir (Sümer, 2021, s. 254-255).

Risk yönetimi amacıyla başkent değişikliğinin en yeni ve güncel örneğini ise Endonezya oluşturmaktadır. Mevcut başkent Jakarta, Pasifik Ateş Çemberi olarak bilinen ve dünyada en fazla volkanik patlamanın ve depremin meydana geldiği bölgenin üzerinde yer almaktadır. Jakarta'nın bulunduğu bölge tarih boyunca defalarca deprem, yanardağ patlaması ve tsunamiler tarafından yok edilmiştir. Benzer bir senaryonun yaşanması durumunda ülkenin başkentinin savunma refleksi ise yok denecek kadar zayıftır. Bu muhtemel riskler yanında bir de hali hazırda devam eden riskler Jakarta'nın sürdürülebilirliği için büyük tehdit oluşturmaktadır. Jakarta, günümüzde aşırı kentleşmenin ve yer altı suyu kullanımının etkisiyle ciddi bir batma riski altındadır. Şehir, temiz suya ulaşmanın tek yolunun yer altı suları olması nedeniyle, yasal olmayan su kuyuları açma ve aşırı su çekimi gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, toprak üzerinde baskı yaratarak bazı bölgelerin yılda 25 santimetreye kadar çökmesine neden olmaktadır. Kentin %40'ının halihazırda deniz seviyesinin altında bulunması, bu sorunu daha da derinleştirmektedir. Bu tehditlere karşı çözüm olarak, Deniz Duvarı projesi gibi büyük ölçekli mühendislik projeleri önerilmektedir, ancak bu tür projelerin etkinliği ve sürdürülebilirliği konusunda çeşitli tartışmalar devam etmektedir.

Endonezya'nın yeni başkenti Nusantara'nın inşası, bu anlamda ülkenin risk yönetimi stratejileri doğrultusunda önemli bir adımdır. Bu projeye birlikte, Jakarta'nın karşılaşma ihtimali olan risklerin ülke için etkisinin azaltılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda, Nusantara'nın inşası, olası doğal afetler ve çevresel tehditler karşısında daha dayanıklı bir başkent oluşturmayı hedeflemektedir.⁴⁰ Bu yeni başkent, Endonezya'nın sürdürülebilir kalkınma politikaları doğrultusunda, çevresel ve sosyal riskleri minimize edecek şekilde tasarlanmıştır. Nusantara'nın, ulusal ve uluslararası düzeyde birçok yerli ve yabancı misafirin katılımıyla gerçekleştirilecek resmi açılışı, Endonezya'nın risk yönetiminde attığı bu önemli adımı vurgulayacak ve ülkenin uluslararası arenada daha güçlü bir konum elde etmesine katkıda bulunacaktır.⁴¹

Daha önceki bölümlerde belirtilen diğer birçok faktörün yanında, Kazakistan devlet başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından başkentin Astana'ya taşınmasında Almatı'nın deprem kuşağı üzerinde yer alması önemli bir meşrulaştırıcı unsur olarak göze çarpmaktadır (Matloff, 1999). Bu kararın alınmasında, Almatı'nın sismik aktiviteye açık olması nedeniyle

⁴⁰ Jakarta'nın yer aldığı Java adasında yüzlerce aktif yanardağ yer alırken yeni başkentin konumlanacağı Borneo adasında aktif yanardağ bulunmamaktadır.

⁴¹ 2019 yılında Başkan Joko Widodo'nun resmi taşıma planı çerçevesinde, yeni başkent için yaklaşık 33 milyar dolarlık bir finansman tahsis edilmiştir. Endonezya hükümeti, 2022 yılında onayladığı ilk aşamada 3,4 milyar dolarlık bir bütçe ile 2024 yılına kadar belirlenen 2560 km²'lik alanda yerleşim çalışmalarını tamamlayacak; bu süreçte öncelikli olarak devlet kurumları ve yeni nüfusun barınmasını sağlayacak hizmet alanları kurulacaktır. 2025 ve 2035 yılları arasında gerçekleştirilecek ikinci aşamada başkent alanının geliştirilmesi ve yeni başkentin ülke için ekonomik bir merkez haline getirilmesi hedeflenmektedir. 2035 ve 2045 yılları arasında ise Nusantara'nın yeni başkent olarak fiziksel ve sosyo-ekonomik entegrasyonunun tamamlanması öngörülmektedir. Proje tamamlandığında Jakarta'nın dört katı büyüklüğündeki bu yeni başkent, Endonezya'nın yeni merkezi olacaktır.

güvenlik kaygılarının büyük rol oynadığı belirtilmektedir. Almatı, tarih boyunca birçok büyük depreme maruz kalmış ve bu depremler ciddi yapısal hasarlara ve can kayıplarına neden olmuştur. Dolayısıyla, ülkenin yönetim merkezinin daha güvenli bir bölgeye taşınması hem halkın hem de devletin güvenliği açısından kritik bir adım olarak değerlendirilmiştir.

Benzer bir örnekte, fay hatları üzerine kurulu olan İran'ın başkenti Tahran'ın olası bir şiddetli deprem durumunda büyük hasarlar alabileceği hesaplanmaktadır. Bu geleceğe yönelik projeksiyon dahilinde, başkentin Tebriz'e taşınması konusunda kamuoyunu meşgul eden söylentiler yer almaktadır. 25 Aralık 2013 tarihinde, 290 sandalyeli mecliste 110 milletvekilinin oyuyla, başkentin 16 milyon nüfuslu Tahran'dan başka bir şehre taşınmasını öngören bir yasa tasarısı kabul edilmiştir. Bu yasa çerçevesinde oluşturulan konsey, başkent için 'en iyi alternatifi neresi olacağı' konusunda çalışmalarına devam etmektedir (Illman, 2015, s. 33-34). Fay hattı riski, Tahran'ın taşınma kararında en belirgin nedenlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Tahran'ın yoğun nüfusu ve kritik altyapısı, olası bir depremde büyük felaketlere yol açabilir. Bu nedenle, daha güvenli bir bölgeye taşınmak hem halkın güvenliği hem de ülkenin istikrarı için hayati bir adım olarak görülmektedir. Tebriz, coğrafi konumu ve tarihsel önemi nedeniyle olası yeni başkent adayları arasında öne çıkmaktadır.⁴² Konseyin çalışmaları devam ederken, bu taşınma planının ekonomik, sosyal ve lojistik boyutları da detaylı bir şekilde incelenmektedir. İran, bu süreçte kendi ulusal güvenliğini ve sürdürülebilir kalkınmasını garanti altına almayı hedeflemektedir.

Risk yönetimi bağlamında son olarak özellikle iklim değişikliği sonrası dünyayı tehdit eden deniz seviyesindeki yükselmelere dikkat çekmek gerekmektedir. Bu sürecin sonuçları yakın gelecekte okyanus kenarında yer alan çoğu başkent için en büyük tehdidi oluşturacaktır (Sümer, 2021, s. 254). Tayland'ın başkenti Bangkok, Filipinler'in başkenti Manila, Bangladeş'in başkenti Dakka bu başkentlerden bazılarıdır. Her ne kadar bu kıyı başkentlerini yükselen deniz seviyesinden korumak için devasa maliyette projeler oluştursalar da çözüm olmaktan uzak görünmektedir.⁴³

SONUÇ

Başkentlerin belirlenmesi ve taşınması, siyasi ve idari çalışmalarda önemli bir konuyu teşkil etmekte olup, çeşitli motivasyonlar ve sonuçlar içermektedir. Başkentler genellikle hükümet ve idari işlevlerin merkezi noktaları olarak hizmet etse de her ülkenin başkentinin rolü ve karakteri önemli ölçüde farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda, başkentlerin tarihsel, kültürel, ekonomik ve siyasi dinamiklerinin anlaşılması büyük önem arz etmektedir. Bir başkentin seçimi, konumu ve taşınması, bir devletin siyasi rejimini ve ulusal kimliğini yansıtmaya bakımından kritik bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, başkent değişiklikleri yedi ana neden çerçevesinde ele alınmıştır. Tarihsel perspektifte, başkent değişiklikleri zorunlu ve gönüllü nedenlerle gerçekleştirilmiş olup, genellikle ulusal kimliği simgeler ve değişen jeopolitik bağlamlara göre şekillenmiştir. Bu değişiklikler, merkezi idari yapının fiziksel olarak taşınmasını içerir ve süreç genellikle uzun ve karmaşıktır. Modern dönemde, bu

⁴² Başkenti Azeri azınlığın merkezi olan Tebriz'e taşıyarak, hükümet yetkililerini, çalışanları, güvenlik güçlerini ve ailelerini yeniden konumlandırarak, bölgenin etnik yapısını değiştirmeyi ve Azerilerin üstünlüğünü bozmayı hedeflemek ise resmi olarak açıklanmayan neden olarak belirtilmektedir (Illman, 2015, s. 34).

⁴³ Bangkok'u yükselen deniz seviyesinden korumak için 80 kilometrelik bir sel önleme duvarı ve 300 metre açığa bir mangrov bataklığı inşa edilmesi önerilmektedir (Sümer, 2021, s. 256).

değişimlerin post-kolonyal ulusal kimlik oluşumu ve küreselleşme gibi faktörlerle daha belirgin hale geldiği gözlemlenmiştir. Başkent değişim süreçleri, ülkeler arasında çeşitli şekillerde uygulanmaktadır.

İlk olarak, başkent değişikliği süreci genellikle güçlü bir siyasi irade gerektirir ve sıklıkla otoriter rejimler, askeri hükümetler veya ideolojik parti devletleri tarafından gerçekleştirilir. Hükümetlerin kararsız liderlikleri, kapsamlı değişiklikleri gerçekleştirme cesaretinden yoksun olabilir ve bazı durumlarda anayasal garantiler başkentlerin dokunulmazlığını sağlayabilir. Tarihsel olarak, önemli başkent değişiklikleri güçlü liderler tarafından yapılmış olup, bu liderler genellikle değişiklikler için meşruiyet sağlayarak muhalefeti zayıflatmıştır. Otoriter rejimlerde, yüksek bütçeli elit kararlar genellikle muhalefet tarafından tartışılmadan kabul edilir.

İkincisi, başkent değişiklikleri genellikle bir ülkenin tarihsel ve kültürel dönüşümünü simgeler ve ulus inşası ile kimlik oluşumu süreçlerinde önemli bir rol oynar. Yeni bir başkent seçimi, sadece bir idari merkez oluşturma ötesinde, bir ulusun modernleşme, merkezileşme veya tarihsel yeniden tanımlama arzusunu yansıtır. Bağımsızlık sonrası, eski sömürge başkentleri sıklıkla ulusal birliği ve kalkınmayı desteklemedikleri gerekçesiyle değiştirilir. Bu değişiklikler, ulusal kimliği güçlendirme ve toplumsal uyumu teşvik etme amacını taşır.

Üçüncüsü, modernleşme sürecinde başkent değişiklikleri, geçmişin izlerini silme ve yeni bir modern kimlik yaratma çabası olarak değerlendirilir. Tarihsel mirası reddeden liderler ve ideolojiler, yeni başkentler aracılığıyla modern vizyonlarını somutlaştırmak amacı güder. Başkentler bir ülkenin karakterini ve ulusal kimliğini yansıttığı için, geçmiş değerlerden arındırılmış yeni bir başkent seçimi, modernleşmenin bir parçası olarak görülür. Bu değişiklikler, sadece estetik dönüşümler değil, aynı zamanda ulusal prestiji artırma ve güçlü bir uluslararası imaj oluşturma çabalarını da temsil eder.

Dördüncüsü, başkent değişiklikleri sıklıkla bölgesel kalkınmayı teşvik etme stratejisi olarak kullanılır. Bir başkent statüsü, bölgesel ekonomik ve demografik büyümeyi hızlandırabilir. Başkentler genellikle hükümet kaynaklarını çeker ve merkezi işlevler görür, bu da iç göçü teşvik edebilir ve daha önce geri kalmış şehirlerin hızlı gelişimine yol açabilir. Ancak, bu süreç yüksek maliyetler ve eleştirilerle karşılaşabilir.

Beşincisi, başkentler genellikle en büyük şehirler olarak öne çıkar, ancak bazı federal yapılar hariçtir. Başkentler hükümet kurumları ve sosyal hizmetler için odak noktası haline gelirken, bu durum kentsel sıkışıklık, sağlık sorunları, çevresel kirlilik ve trafik gibi sorunlara yol açabilir. Bu nedenle, bazı ülkeler bu sorunları çözmek amacıyla başkentlerini taşımayı düşünürler. Ancak, eski başkentlerdeki nüfus yoğunluğu genellikle azalmayabilir ve bu şehirler ekonomik merkezler olarak kalabilir. Yeni başkentler de hızlı nüfus artışı nedeniyle yetersiz altyapı ve hizmetlerle karşılaşabilir.

Altıncısı, başkent değişiklikleri güvenlik ve sosyal kontrol stratejileri açısından da önemli bir rol oynar. Tarihsel olarak, ülkeler başkentlerini daha güvenli iç bölgelere taşıyarak savunma kapasitesini artırmıştır. Güvenlik endişelerinin ötesinde, başkent değişiklikleri sosyal kontrol mekanizmalarını güçlendirebilir. Stratejik yer değiştirme, merkezi yönetimin bürokratik ve idari yapıların kontrolünü artırmasını sağlar.

Son olarak, doğal ve insan kaynaklı felaketler başkentlerin işlevini ve kriz yönetimini ciddi şekilde etkileyebilir. Felaketler, başkentlerin yönetim kapasitesini etkileyebilir ve bu durum yeni bir başkent oluşturma ihtiyacını doğurabilir. Bu stratejik değişiklikler, başkentlerin felaketlere karşı dayanıklılığını artırmayı ve kriz anında ulusal istikrarı korumayı hedefler.

Başkentlerin taşınması, karmaşık ve çok boyutlu bir süreç olup, her durumda ulusal stratejiler ve toplumsal ihtiyaçlara uygun olarak çeşitli sonuçlar doğurabilir. Bu süreçlerin anlaşılması hem tarihsel hem de modern bağlamda başkentlerin rolü ve önemi hakkında daha derin bir kavrayış sağlayacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu araştırma, etik kurallar ve akademik standartlara tam uyum içinde yürütülmüş ve kaynaklar doğru şekilde belirtilmiş ve intihalden kaçınılmıştır.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma, yalnızca bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

Etik Kurul İzni

Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur. Etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin ıslak imzalı onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarında yer almaktadır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında, araştırmacılar arasında herhangi bir çıkar çatışması yaşanacak durum bulunmamaktadır. Çalışmanın sonuçları ve bulguları, objektif ve tarafsız bir şekilde elde edilmiştir ve herhangi bir finansal veya kişisel çıkar etkisi altında kalmadan sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Bransten, J. (1997, 14, Ekim). Kazakhstan: Waiting for Nazarbayev in his new capital. <https://www.rferl.org/a/1086797.html/> adresinden 14 Temmuz 2024 tarihinde alınmıştır.

Campbell, S. (2003). The enduring importance of national capital cities in the global era (Working Paper: URRC 03-08). University of Michigan: Urban and Regional Research Collaborative.

Corey, K. (2004, 22 September). Relocation of national capitals: Implication for Korea. *International Symposium on the Capital Relocation*, Seoul, 42-107.

Dascher, K. (2000). Are politics and geography related? Evidence from a cross-section of capital cities. *Public Choice*, 105, 373-392.

Dascher, K. (2002). Capital cities: When do they stop growing? *Papers in Regional Science*, 81, 49-62.

Farida, F. (2021). Indonesia's capital city relocation: A perspective of regional planning. *Jurnal Perspektif Pembiayaan Dan Pembangunan Daerah*, 9(3), 221-234.

- Hackbarth, T. X. ve de Vries, W. T. (2021). An evaluation of massive land interventions for the relocation of capital cities. *Urban Science*, 5(1), 25.
- Hall, P. (1993). The Changing Role of Capital Cities: Six Types of Capital City. In J. Taylor, J. G. Lengellé & C. Andrew (Eds.), *Capital cities / Les capitales: Perspectives internationales / International perspectives* (s. 69-84) içinde. Carleton University Press.
- Hall, P. (2006). Seven types of capital city. D. L. A. Gordon (Ed.), *Planning twentieth century capital cities* (p. 24-30) içinde. Routledge.
- Hardoy, J. E. (1964). Two new capital cities: Brasília and Islamabad. *Ekistics*, 18, 320-325.
- Illman, E. (2015). *Reason for relocating capital cities and their implications* [Yüksek lisans tezi]. Charles University.
- Ikoku, G. (2004). The city as public space: Abuja—the capital city of Nigeria. *The Forum*, 6(1), 34-45.
- Işık, Ş. (2005). Türkiye'de kentleşme ve kentleşme modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 57-71.
- Jefferson, M. (1939). The law of the primate city. *Geographical Review*, 29, 226-232.
- Kılınç, A. (2013). Seçili başkentlerin kent planlama öyküsü: Ankara, Brasilia, Canberra, Islamabad, Washington DC. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 17-27.
- Matloff, J. (1999, 3, Şubat). Puzzle over capital move in Central Asia. <https://www.csmonitor.com/1999/0203/p7s1.html> adresinden 12 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.
- McGeown, K. (2005). Burma's confusing capital move. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4416960.stm> adresinden 25 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Myoe, A. (2006). The road to Naypyitaw: Making sense of the Myanmar Government's decision to move its capital (Working Paper: 79). Asia Research Institute.
- Potts, D. (1985). Capital relocation in Africa: The case of Lilongwe in Malawi. *Geographical Journal*, 151, 182-96
- Rachmawati, R., Haryono, E., Ghiffari, R. A., Reinhart, H., Permatasari, F. D. ve Rohmah, A. A. (2021). Best practices of capital city relocation in various countries: Literature review. *E3S Web of Conferences*, (325), 1-7. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202132507004>
- Rawat, R. (2005). Capital city relocation: Global-local perspectives in the search for an alternative modernity. <http://prayaga.org/documents/paper-capitalcity.pdf> adresinden 15 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.
- Reva, D. (2016). *Capital city relocation and national security: The case of Nigeria and Kazakhstan* [Mini tez]. University of Pretoria, Department of Political Sciences.
- Richards, G. (1974). *From vision to reality: The story of Malaŵi's new capital*. Lorton Publications.

- Schatz, E. (2003). When capital cities move: The political geography of nation and state building (Working Paper: 303). The Kellogg Institute for International Studies.
- Suprayitno, H. (2020). Preliminary overview of several capital relocations in relationship with a plan of Indonesian capital relocation. *Journal of Infrastructure and Facility Asset Management*, 2(1), 73-90.
- Sümer, G. Ç. (2021). İklim değişikliği bağlamında kıyı başkentlerinin durumu ve geleceği üzerine bir inceleme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 243-266.
- Taylor, P. J. ve Derudder, B. (2014). Tales of two cities: Political capitals and economic centres in the world city network. *Glocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation*, 3, 1-16.
- Uluğ, H. (2004). Yeni başkentler, tasarım ve siyasi iktidar. *Planlama*, 2004(1), 39-57.
- Vale, L. (2014). Capital architecture and national identity. M. Minkenberg (Ed.), *Power and architecture: The construction of capital and the politics of space* (s. 31-52) içinde. Berghahn Books.
- Wolfel, R. L. (2002). North to Astana: Nationalistic motives for the movement of the Kazakh capital. *Nationalities Papers*, 30(3), 485-506.

EXTENDED ABSTRACT

The concept of capital cities and their relocations is a crucial aspect of political and administrative studies, involving diverse motivations and consequences. Capital cities typically serve as the central hubs for government and administrative functions, but their roles and characteristics can differ significantly from one country to another. Thus, comprehending the historical, cultural, economic, and political dynamics of each capital is essential. The choice, location, and relocation of a capital city play critical role in reflecting a state's political regime and national identity.

This article examines capital changes driven by seven key reasons, both compulsory and voluntary, often symbolizing national identity. These shifts, influenced by evolving geopolitical contexts, involve complex and gradual relocation of the central administration. In modern times, factors like post-colonial identity formation and globalization have made these transitions more prominent, aiming to preserve national unity, modernize, and align with global trends.

Firstly, the process of changing capitals often requires strong political will and is frequently carried out by authoritarian regimes, military governments, or ideological party states. Governments with unstable leadership may lack the courage to undertake such comprehensive changes, and in some cases, constitutional guarantees make capitals untouchable. Historically, significant capital changes have been implemented by powerful leaders, with charismatic figures often achieving legitimacy for such changes, while opposition remains weak. In authoritarian regimes, elite decisions involving high budgets are less contested by opposition forces. Examples include Brasília in Brazil, Lilongwe in Malawi, Astana in Kazakhstan and Yamoussoukro in Côte d'Ivoire.

Secondly, changing capitals can symbolize a country's historical and cultural transformation during nation-building and identity formation processes. Selecting a new capital often goes beyond creating an administrative center; it reflects a nation's desire for modernization, centralization, or historical redefinition. Post-independence, former colonial capitals are frequently replaced due to their perceived inadequacy in supporting national unity and development. These changes aim to reinforce national identity and promote societal cohesion, offering a strong declaration of independence to both domestic and international audiences. Examples include Pakistan's shift from Karachi to Islamabad, Sudan's move to Juba, and Nigeria's transition from Lagos to Abuja. Berlin's selection as Germany's new capital reflects the country's effort to rebuild national identity and send a strong message on the international stage. Such changes represent efforts to reflect cultural and ethnic diversity, reduce internal conflicts, and strengthen unity.

Thirdly, in the modernization process, capital changes are often viewed as attempts to erase traces of the past and create a new modern identity. Leaders and ideologies rejecting historical legacies aim to materialize modern visions through new capitals. Since capitals reflect a country's character and national identity, choosing a new one free from past values is considered part of modernization. For instance, Russia's shift from Moscow to St. Petersburg reflected a desire for a city closer to Western culture, while Turkey's move from Istanbul to Ankara symbolized a transition to Western-style modernization, distancing itself from Ottoman legacies. These changes represent not only aesthetic transformations but also efforts to enhance national prestige and create a strong international image. Capitals are crucial as they embody a country's social, economic, and political strength and play a significant role in expressing national strategies and societal values.

Fourthly, capital changes are often used as a strategy to promote regional development, with a capital city's status potentially accelerating economic and demographic growth in its region. Capitals usually attract government resources and serve as centers of attraction, potentially stimulating internal migration. This process can lead to rapid development of previously underdeveloped cities. The decision to create or move a capital is often justified by arguments of reducing regional disparities and promoting development, though high costs and criticisms can arise. For example, Kazakhstan's move to Astana aimed at regional development and more equitable resource distribution, despite facing significant costs and criticisms. While capital changes are often seen as promoting economic and regional growth, their impacts can be complex and may not always guarantee sustainable development.

Fifthly, capitals typically stand out as the largest cities, except in some federal structures. While capitals become focal points for government institutions and social amenities, this often leads to issues like urban congestion, health problems, environmental pollution, and traffic. Consequently, some countries consider relocating capitals to address these problems. However, such changes may not effectively reduce population density in the old capitals, which can remain economic centers. New capitals may also face challenges such as inadequate infrastructure and services due to rapid population growth. Thus, while capital relocations are idealized, their outcomes may not always meet expectations.

Sixthly, capital changes also play a significant role in security and social control strategies. Historically, countries have relocated capitals to more secure inland areas to strengthen

defense against invasions. Coastal cities, considered more vulnerable, are often replaced by inland ones. Beyond security concerns, changing capitals can enhance social control mechanisms. Strategic relocation allows central management to control bureaucratic and administrative structures more effectively. Examples include Myanmar's move from Yangon to Naypyidaw to bolster defense and control against regime opposition, Kazakhstan's shift to manage minority groups and prevent irredentist movements and plans by Equatorial Guinea and South Korea for similar reasons. These examples illustrate that capital changes can serve multiple strategic purposes, addressing security, social control, and administrative efficiency.

Lastly, natural and man-made disasters are significant reasons for capital relocations, as they can severely impact the functioning of capitals and crisis management nationwide. For instance, Belize moved its capital from Belize City to Belmopan in 1961 to better manage disaster risks following a hurricane. Similarly, Indonesia's transition from Jakarta to Nusantara aims to provide a safer alternative in response to Jakarta's high seismic risks and environmental threats. Jakarta's sinking threat and overurbanization issues also necessitated a new capital in a less risky location. Kazakhstan's move from Almaty to Astana and Iran's potential plans to relocate from Tehran due to earthquake risks follow a similar logic. These strategic changes aim to enhance the resilience of capitals to disasters and maintain national stability during crises.